

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

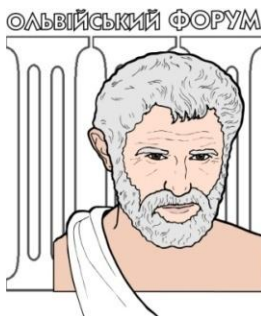

ТЕЗИ
конференції
«СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА»

в рамках Міжнародної науково-практичної конференції
«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2015:
СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ»

3–6 червня 2015 р.
Миколаїв, Україна

«Соціальна відповідальність інтелектуалів та їхня роль у розвитку сучасного суспільства» в рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» : тези. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – 54 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників соціологічної конференції «Соціальна відповідальність інтелектуалів та їхня роль у розвитку сучасного суспільства», що проводиться в рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорно-морського регіону в геополітичному просторі».

ЗМІСТ

<i>Мейжис І. А.</i> Професія і професіоналізм: соціологічний вимір.....	5
<i>Гавеля В. Л.</i> Глобальні трансформації і соціальні ідеали українського суспільства	7
<i>Васильєв Я. В.</i> Формування адекватної поведінки в екстремальних ситуаціях	9
<i>Лозко Г. С.</i> Типологія релігій: принципи та критерії класифікацій.....	11
<i>Шабанова Ю. О.</i> Корпоративна культура викладача вищої школи як простір формування педагогічної відповідальності	13
<i>Ляпіна Л. А.</i> Діалог культур у контексті консолідації українського поліетнічного суспільства.....	15
<i>Іванова І. Ф.</i> Національна ідентичність етнічних громад у сучасній Україні (на прикладі м. Миколаїв)	19
<i>Фесенко А. М.</i> Основні прояви гендерної нерівності в трудовій сфері в Україні	21
<i>Коробов В. К.</i> Методи соціологічного дослідження ролі інтелектуалів у розвитку сучасного суспільства	23
<i>Марущак О. В.</i> Національна ідентичність як екзистенціальний вимір буття нації.....	25
<i>Онофрійчук О. А.</i> Значення філософії історії для формування духовного світу сучасної людини	27
<i>Астремська І. В.</i> Професійна компетентність соціального працівника-супервізора групи	29
<i>Каневський В. І.</i> ПТСР і суїцидальна поведінка	31
<i>Кулаженко А. І.</i> Детермінанти професійного довголіття особистості.....	33
<i>Поклад В. И.</i> Криминогенный потенциал студенчества в аномическом обществе.....	34
<i>Хоржевська І. М.</i> Особливості психологічної роботи з працівниками міліції після повернення з зони проведення АТО	36
<i>Маргеліс Н. В.</i> Філософська модель перекладу як спроба епістемологічного «розрізнення» в сучасній антропології.....	38
<i>Чорна В. О.</i> Динаміка міграційних процесів в Україні: соціологічний аналіз.....	40
<i>Гусак В. М.</i> Критерії та показники професійно-психологічної культури майбутнього соціального працівника.....	43

Светликова О. В. Студентське самоврядування: європейський досвід	45
Волощук О. Ю. Щодо мотивації наукової діяльності молодих учених України	48
Бондарець Б. Б. Особливості застосування якісних методів у соціологічних дослідженнях реклами	50
Сморжевська О. О. Жіночі голоси війни	52

Мейжис І. А.,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна

ПРОФЕСІЯ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Професія людини є складним соціальним явищем, в якому об'єднані, з одного боку, природні якості (працездатність, інтелектуальність, вроджений інтерес до певної діяльності), а з іншого, – умови соціального життя, що визначають можливість особистості для творчої самореалізації. Завдяки такому об'єднанню були створені Парфенон і ткацький верстат, космічні ракети і вакцини від смертельних хвороб. Професії формувались протягом тисячоліть. Може саме тому з часів Протестантської революції в Європі професія розглядається як Боже покликання людини, як форма її своєрідного релігійного служіння. В англійській і німецькій мовах це відображено в словах *beruf* і *calling*, які перекладаються двома словами – професія і покликання, про що писав М. Вебер у своїх відомих статтях.

По-перше, професія – це така трудова діяльність, яка вимагає тривалого спеціального навчання, коли тільки непересічна людина має здатність і можливість її опанувати, наприклад, лікар, учитель, юрист, будівник-архітектор. По-друге, треба мати на увазі відсутність прямого зв'язку між працею і професіоналізмом, тому що навіть дуже важка праця в копальнях не робить людину професіоналом. По-третє, оволодіння професією потребує обов'язкового довгого спеціального навчання. Першими професіоналами стародавнього суспільства були лікарі і вчителі. Поступово їх коло розширювалось завдяки винаходам у виготовленні приладь і будівництва.

Завдяки роботам Е. Дюркгейм і М. Вебера до професійної діяльності людей у соціології прикута постійна увага. Дюркгейм у передмові до другого видання книги «Про розділення суспільної праці» зосередився на питаннях **моральності** професійних груп, на їхній здатності створювати соціальні правила, санкції, а також ставати закритими у випадку намагань контролювати їх ззовні. Дюркгейм зазначив, що «як тільки група сформувалась, вона стає джерелом морального життя, що природно несе в собі відбиток особливих умов, в яких вона виникла». Він також відмітив альтруїстичну складову праці професіоналів і визначив професійну групу як **соціальний інститут**. М. Вебер також

зосередив увагу на моральних чеснотах професіоналів, особливо тих, хто сповідував у XVII ст. протестантизм і вбачав свою професійну діяльність служінням Богу, а своїм моральним обов'язком – служіння людям.

У класичній статті англійського соціолога Т. Х. Маршалла «Новітня історія професіоналізму у зв'язку із соціальною структурою і соціальною політикою» (1940 р.) вперше в соціології обговорювались основні тенденції розвитку професіоналізму у XX ст. Професія, на думку автора, сформувалась як специфічна діяльність спочатку у лікарській і юридичній справах, що обумовило її правила і характеристики. По-перше, професійна діяльність це завжди взаємодія двох індивідів, тобто вона має індивідуалізований характер міжособистих взаємин. По-друге, взаємини професіонала і звичайної людини підкорюються певним правилам: а) необхідність *довіри* у взаємодії лікар-пацієнт, або нотаріус-клієнт; б) звідси – виникнення *етичних кодексів поведінки* професіоналів; в) професійна послуга *не* може бути стандартизованою, вона вимагає *особистісного* підходу; г) про роботу професіоналів можуть судити тільки професіонали, а не клієнти або сторонні люди; д) професіональна робота ніколи не пов'язана із масовим виробництвом, вона зосереджена на обмеженій кількості споживачів послуг професіонала.

Традицію розглядати професію як покликання підтримав американський соціолог Е. Ч. Хьюз. Він визначав становище індивіда в суспільстві не в зв'язку з його соціально-економічним становищем, а через місце в ієрархії престижу в очах людей, що його оточують. Хьюз критикує спробу розуміння професії тільки через призму системи суспільного розділення праці, коли розвивається саме поняття професії. При цьому будь-яка трудова діяльність, для якої не потрібні ні особливе навчання, ні вроджені якості людини, починають хибно називати професією. Уже у XX ст. виникло розшарування професійних, напівпрофесійних і непрофесійних занять, які не потребують спеціального навчання. Крім того, постійно виникає питання про необхідність підтримувати баланс індивідуалістичних та корпоративних елементів професійної праці. Принципи професійної соціальної роботи, які розглядає автор, мають універсальний характер, а особливість професійної діяльності полягає в тому, що «професіонал не працює для того, щоб йому платили, а йому платять для того, щоб він міг працювати». При цьому важливою складовою соціально-психологічного стану суспільства є етичні кодекси професіоналів та правила їх дотримання. Окремою сторінкою соціології професійної діяльності слід вважати дослідження російських соціологів В. Ядова і

О. Здравомислова «Людина та її робота», що вперше вийшла у 1967 році.

Розвиток професійної діяльності тісно пов'язаний із цивілізаційним розвитком людини. Ускладнення професійних занять людей суттєво впливає на зміни в соціальній структурі суспільства на початку ХХІ ст.

УДК 316.42

Гавеля В. Л.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І СОЦІАЛЬНІ ІДЕАЛИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасна глобалізація є об'єктивним соціальним процесом, який неможливо не помітити і небезпечно ігнорувати. Змістом сучасної глобальної економічної, соціальної і політичної трансформації є безперервне зростання зв'язків і навіть злиття національних економік, способів і методів організації виробничих процесів і інтеграції соціальних систем, уніфікація національних культур і способу життя. Тенденцією сучасної глобалізації є переміщення національних інтересів, а особливо традиційних методів виробництва і побуту на периферію розвитку виробничих сил і відносин. На перше місце виходить необхідний і щільний зв'язок взаємопогоджених соціально-економічних проектів. Це віддзеркалюється в першу чергу в координації економічних процесів і в скоординованій позиції відносно демографічних і економічних проблем та їх рішень.

Глобальні трансформації не можуть не породжувати тепер уже світової суперечності і декординації, які стають на перешкоді подальшого фінансових і політичних систем. Кризи стають не локальними і не регіональними, а надзвичайно швидко охоплюють весь світ. Це вимагає нових підходів у національних моделях соціального життя, здійснює надлишковий тиск на соціальні ідеали, навіть проведення референдумів щодо проблем, які в ХХ ст. вирішувались виключно правлячою елітою. Наприклад, у Швейцарії, де на вимогу нових громадян-мусульман будувати мечеті, всі інші висунули вимоги проведення референдуму з цієї проблеми, який дав негативний результат для віруючих мусульман.

Масштабність та багатоаспектність економічної, соціальної і політичної глобалізації визначили зміни в наукових підходах до проблеми світових трансформацій та вимагають, з одного боку, різновекторності і міждисциплінарності підходів, а з другого – комплексності у вивченні нових проблем, які раніше не дискутувались і не звучали у футуристичних студіях.

Для українських науковців, які вивчають і прогнозують шляхи розвитку нашої державності, заснованої на національних, навіть націоналістичних пріоритетах, це дуже складний іспит. Одна справа прагнути ввійти в європейську спільноту, зовсім інша переформатувати наш менталітет і соціальні ідеали. Цей процес ще більше ускладнений двома потрясіннями-революціями впродовж десяти років. Цього не змогла б витримати і більш потужна економіка, тим більш українська, яка занадто довго затрималась на перехідній моделі. Дві моделі економічних зв'язків буквально розкололи суспільство: прозахідна і проросійська. Останні вибори показали, що більшість населення схильна до прозахідного вектора розвитку, але, на жаль, це більш політичний вибір, а не економічна платформа. Більшість української економічної еліти орієнтована на локальний розвиток національної економіки, а так звані європейські цінності – це поки що всього лише декларації про наміри.

Наша політична і економічна еліта знаходиться не просто на роздоріжжі, вона знаходиться в стадії формування і ще не набула своєї визначеності і чіткого характеру. Це військо, яке має верховне командування і не має польових командирів. Сучасна трансформація українського суспільства та пов'язані з нею форми входження нашої держави в міжнародні організації вимагає корінного переформатування законодавчих актів, законів і посадових інструкцій. Тут ми також знаходимося на самому початку реконструкційних процесів. Оптимізація політичної системи і самих методів державотворчості вимагає поглиблення наукових досліджень у галузі сучасної економічної і політичної глобалістики.

Взаємозалежність світу робить глобальні проблеми, які ще 10 років тому здавались такими далекими і суто теоретичними, нині стали на часі для кожного регіону нашої поки що збитково централізованої держави. Ідея уніфікованого розвитку одночасно всіх регіонів уже не працює, оскільки зараз відсутні плануючі органи. Глобальні виміри сягнули в глибину суспільства і сягнули долі окремої особистості, окремої сім'ї, а не тільки регіонів. Макрометодики на цьому рівні перестають діяти.

Такий зв'язок локальних і загальних глобальних проблем суспільно-етнічного розвитку української нації зумовлює актуалізовану необхідність наукового пошуку шляхів входження нової держави в європейське співтовариство і в глобальний світ взагалі. Крім того, сьгоднішній військовий конфлікт вимагає пошуку нових дипломатичних, військових і соціально-економічних форм порозуміння і пошуку балансу інтересів противаг у відносинах з країнами близького і далекого зарубіжжя.

Наші національні пріоритети і ідеали вимагають пошуку консенсусних форм інтеграції в сучасну глобальну спільноту, шлях плекання тільки національної самобутності і етнопатріотизм – це дорога в нікуди. Потрібно будувати сильну інтегровану в навколишній світ демократичну державу.

УДК 159.923

Васильєв Я. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Позитивні емоційні зміни у посттравматичних ситуаціях багато науковців розглядають як медичну проблематику, яка спирається на медикаментозні та психотерапевтичні методи, такі як навіювання, гіпноз, індивідуальні бесіди, групові методи психотерапії. Медикаментозні та гіпнотичні методи дозволяють зняти симптоми фобій на певний час, але потім вони знову повторюються. Групова психотерапія дозволяє отримати соціально-психологічну підтримку від сумісного обговорення проблем, але оскільки у потерпілих психологічні травми індивідуальні, то виникає потреба враховувати не тільки зовнішні умови психотравмуючих ситуацій, але й індивідуальні особливості нервової системи людини, її тип темпераменту та інші фактори.

Головним у такій роботі є те, що ці засоби орієнтовані на виправлення того, що було в минулому, відбувається адаптація до нових умов, реабілітація, тобто людина пристосовується, але необхідна корінна зміна цільової спрямованості особистості. Ця зміна повинна спиратися не на зовнішні обставини в першу чергу, а на внутрішні, тобто повинна змінитися позиція особистості та перехід на діяльності,

які відповідають інтересам та здібностям людини, підбір для неї творчої діяльності, яка буде викликати позитивні емоції. Адже позитивні емоції, інтереси, зацікавленість у діяльності можуть значно швидше та дешевше змінити негативні емоції на позитивні.

Для виконання такої діяльності психологів була розроблена діагностична «Методика дослідження цільової спрямованості особистості», яка була впроваджена у 1989 році, коли вийшла перша публікація результатів досліджень на її основі. Ця методика є експериментальна та проєктивна, вона також спирається повністю на математичний апарат, що дозволяє проводити кількісні та порівняльні дослідження. Ця методика за рахунок дослідження цілей дозволяє вивчати майбутнє людини, перспективи її розвитку. Вона надає інформацію про лінійну та рівневу структуру особистості, провідні позиції особистості: егоцентричну, раціональну та альтруїстичну, а також динамічну типологію особистості, яка складається з чотирьох типів: альтруїстичного, раціонального, упертого та парадоксального. Також виявляються чотири процеси саморозвитку: самовизначення, самореалізації, самовдосконалення та самоактуалізації. Наявність у методиці реальних цілей людини дозволяє не тільки констатувати наявність певної структури цільової спрямованості особистості, але й корегувати її, та з ними й поведінку людини.

Отже, методологічною основою цього дослідження є розроблений нами футурреальний підхід у психології, який ми відносимо до фундаментального рівня досліджень, тому що індивідуальне майбутнє людини ніхто не вивчав. Подібним до нашого підходу є гуманістична психологія А. Маслоу, який розглядає розвиток людини у перспективі його життя при умові розкриття його здібностей та досягнення потреби у самоактуалізації. Футурреальна психологія – це напрям психологічної науки, який вивчає орієнтування людини на ситуації майбутнього часу, що виходять із реальних ситуацій теперішнього часу, незалежно від того, усвідомлює вона це чи ні. Ми вводимо такі постулати як те, що живе майбутнім та заради майбутнього. Не може людина досягти чогось у житті, якщо не буде ставити перед тим цілі досягнення. Краще корегувати цілі, ніж наслідки вчинків людини. Тому необхідно формувати нове ставлення до посттравмуючої ситуації за рахунок зміни структури цільової спрямованості людини, яка направлена на виявлення перспектив розвитку та саморозвитку людини, розширення її світогляду перш за все у творчій професійній діяльності.

ТИПОЛОГІЯ РЕЛІГІЙ: ПРИНЦИПИ ТА КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЙ

Типологія релігій – окрема галузь релігієзнавства, яка застосовує методи загальної теорії систем, що забезпечує встановлення істини про походження, ієрархію, типізацію та класифікацію релігій. Оскільки критерії типологізації часто лежать у різних дослідницьких площинах, то й класифікацій існує декілька. Соціологія релігії спирається на різні класифікаційні критерії відповідно до мети, яку ставить дослідник.

Найбільш поширеною в сучасному релігієзнавстві є **діахронічна класифікація**, яка передбачає розгляд релігій в їхньому історичному розвитку, починаючи з найдавніших часів до сьогодення, заснована на етногеографічному та генетичному принципах. Ця класифікація має суттєві недоліки, які призводять до неминучого змішування класифікаційних критеріїв, напр., до первісних вірувань належать: фетишизм, тотемізм, анімізм, магія, шаманізм. Проте ці категорії притаманні всім, навіть сучасним світовим релігіям (напр., хрест – ні що інше, як фетиш, обряд проскомидії – рудимент тотемізму й магії в християнстві та ін.). Для соціології релігії така класифікація дає небагато. Отже, розглянемо основні принципи, які зазвичай використовують гуманітарні науки для класифікації релігійних явищ та покажемо сфери їх застосування в соціології релігії.

1. Класифікація, заснована на **кількісному принципі**, поділяє релігії на багатобожні й однобожні; її особливості дозволяють дослідити світоглядні системи, що функціонують у суспільстві й нині. **Політеїзм** – багатобожні релігії, в яких множинність світу відображається в постатях багатьох Богів і Богинь; **монотеїзм** – релігії, які претендують на «вищість» та універсальність, однак, сотні «святих» у рамках монотеїзму свідчать про синкретичність з язичницькими народними віруваннями. **Генотеїзм** (термін М. Мюллера, 1878 р.) – різновид політеїзму, що ґрунтується на уявленні про Богів як родинну ієрархію.

2. Запропонований релігієзнавцями радянської школи принцип поділу на **«нижчі» і «вищі»** релігії сьогодні вже некоректний: усі релігії самодостатні у своєму часі й просторі.

3. За **способом виникнення** релігії поділяємо на: *природні* (вироблені тривалою автохтонною традицією на конкретному суспільно-історичному ґрунті, тобто на власній землі, засобами рідної мови і культури для власного народу) та *штучні* (засновані окремими особистостями з власної ініціативи: реформаторами, пророками, які нібито отримали певні осяяння, «одкровення», «скрижали», «золоті пластинки» тощо від самого Бога та принесли їх людям). Як у релігієзнавстві, так і в соціології такі критерії є важливими й нині.

4. За **генетичним принципом** – дві великі групи релігій: дгармічні та авраамічні. *Дгармічні* (від санскр. «дгарма» – «шлях благочестя») засновані на *природних* вченнях ведизму, які генетично походять з праїндоевропейської релігії (ведизм, індуїзм, мітраїзм та інші язичницькі релігії); *авраамічні* (від патріарха семітських племен Авраама, арабс. Ібрагіма), до яких належать: юдаїзм, християнство, іслам (мусульманство).

5. У зв'язку з глобальною тенденцією виходу релігій за свої етнічні межі, можемо виокремити ще й **етногеографічний принцип**, що ґрунтується на *якісних і кількісних* показниках (статистиці): *світові* (*інтернаціональні*), до яких належать: буддизм, християнство, іслам – релігії, що вийшли за межі своїх етносів-засновників і поширились серед різних націй; *етнічні* (*національні*), які не вийшли за межі своїх етносів та досі виконують етнозахисні функції (індуїзм, синтоїзм, даосизм, юдаїзм та ін.). Цікаво, що нині за кількістю вірян (1 млрд 33 млн) індуїзм вже претендує на місце світової релігії.

6. За **часом виникнення**: *стародавні* релігії та *сучасні*; живі (досі існують) і мертві (існують у пам'ятках); *неорелігії* (неохристиянство, свідки Єгови, Біле Братство, нью-ейдж).

7. За **родовим** принципом: *рідні* та *чужі*. Якщо принесена ззовні чужа релігія функціонує серед населення країни вже досить давно (хоча точно не встановлено скільки часу), вона не може вважатися рідною за самим визначенням, бо це б суперечило логіці.

8. За **способом поширення**: *дискретні* (розсіяні по всьому світі: юдаїзм, кришнаїзм, бахаїзм, іноді іслам серед європейців), і *континуальні* (поширені компактно по країнах і континентах: християнство, іслам); ці критерії часто цікавлять соціологів релігії.

9. **Деструктивні культури**, або **псевдорелігійні** (**квазірелігійні**) напрями, які оперують психологічними механізмами впливу на свідомість і маніпулюють поведінкою людей. До них належать і деякі види субкультур, які претендують на певні релігійні постулати: пастафаріанство, псевдоязичництво, окультизм, сатанізм (інверсія християнства) та ін.

10. За **формою і змістом віровчення** – релігії, віровчення яких ґрунтуються на *міфологічних* філософських засадах; і релігії, створені *історичними особами* (християнство).

11. **Конфесіоцентричний принцип** типології завжди має поділ на «свій» – «чужий», що не відповідає позаконфесійному соціологічному підходу.

12. За **автентичністю** віровчень доцільний поділ на: *традиційні* та *нетрадиційні*, місцеві та принесені ззовні. До традиційних релігій належать лише автентичні релігії; а ті, що принесені ззовні, хоч і існують на цій території давно, все ж не можуть вважатися традиційними, бо така дефініція суперечить самому поняттю традиціоналізму, за яким *традиційними вважаються тільки автохтонні* культури і звичаї (рідна віра).

УДК 374.4

Шабанова Ю. О.,
Державний ВНЗ «Національний
гірничий університет», Україна

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Концептуальною основою будь-якої корпоративної культури виступає етика, яка ще з часів Аристотеля визначалась як «практична філософія», що прагне реалізації через життєвий простір ситуативних та універсальних проявів моральності. Традиційно етика визначається через критерії універсальності, об'єктивності та всезагальності. Абсолютизація універсального в ознаках етичного призвела до нехтування індивідуальним, що має прояви через емоційно-чуттєве. Аристотель вважав, що без емоцій не існує моральної дії, а Шопенгауер стверджував, що раціональні обґрунтування моралі підривають фундаментальність її принципів. Саме ірраціональне виступає в моралі фактором її здійснення в множинності суб'єктивних проявів, де ситуативне вибудовує практику морального випробування індивіда. Нехтування суб'єктивним в етиці призводить до розриву між теорією та практикою, завдяки чому, майже, етика Канта не вирішує аксіом-логічних протиріч між тим, що мусить бути та тим, що в дійсності демонструє незріла моральна свідомість, втрачаючи моральний орієнтир за межею імперативності.

Надана картина комплементарної взаємодії раціонального та ірраціонального в етиці стає однією з причин становлення корпоративних культур, в яких раціонально-імперативне виступає ознакою універсального, а ірраціонально-почуттєве – підставою для ситуативного розширення моральних здійснень через професійні стосунки. У зв'язку з цим останні десятиліття ознаменували розквіт професійних етич чи корпоративних культур, як форм уточнення ціннісних орієнтирів певного кола людей, об'єднаних загальними професійними інтересами. Так виникають моральні кодекси юристів, менеджерів, підприємців тощо. Цікаво, що освіта довгий час залишалась за межею етичної формалізації своєї субкультури. І цьому є змістовне пояснення. Освіта за своєю природою є сфера високomorальна, альтруїстична й відповідальна. Прагнення віддавати зумовлено духовною природою діяльності освітян. Тому сфера матеріального (бізнес, економіка тощо) має потребу у визначенні свої моральних норм, тоді як сфера духовного за своїм визначенням існувати виключено в моральному середовищі, яким в ідеалі повинна бути освіта. Так, освітянська сфера, що походить з моральності своєї суті, є накопиченням цих правил та норм, що не визначені формально, але ж існують апріорі.

Сучасний освітянський простір, особливо вищої школи, суб'єкти якої є вже сформовані особистості, переживає критичний період свого існування. Знання стають продуктом освітянської діяльності, а потенційно духовна природа викладання, стає об'єктом оцінювання з позиції прикладних, прагматичних критеріїв матеріального суспільства. Для самозбереження будь-яка система прагне формалізації та конкретизації. Саме тому сучасний простір вищої освіти відчуває необхідність у створенні морального кодексу та визначення змісту корпоративної культури.

Уявляється, що одним із визначальних модусів корпоративної культури викладача вищої школи виступає відповідальність, яка впливає не з імперативної природи кантівської моралі, а з духовної ознаки Вчителя, що торкається, перш за все, свідомості молодій людини та тією чи іншою мірою, впливає на її життєве цілепокладання. У цьому зв'язку найвищий ступень відповідальності покладається на викладача світоглядних дисциплін. На жаль, сьогодні саме цією сферою нехтує МОН, взявши курс на прагматизм європейського зразка у вищій школі, що не відповідає фундаментальним критеріям освіти, а є суто професійною підготовкою фахівця. Але ж відповідальність як модус моральності корпоративної культури викладача вищої школи не втрачає запитаності. Так основою корпоративної культури викладача вищої школи є відповідальність за виважений, об'єктивний погляд на соціальні колізії, за особистісну громадянську

позицію, яка триває на наукових фактах та моральних якостях зрілої особистості, відповідальність що не залежить від політичних рухів та змін, але ж враховує всі точки зору, зважаючи на етику ненасильства. Професійна відповідальність за збереження, передачу, накопичення, використання та збагачення спеціалізованої суми знань, потребує від викладача вищої школи постійної підтримки свого наукового рівня, відповідно до сучасних досягнень у галузі. Особливістю модусу відповідальності в корпоративній культурі вищої школи є значна автономність професії, яка зумовлена тим, що судити про наукову компетентність викладача ВНЗ можуть тільки колеги, оцінюючи рівень його кваліфікації за своїми специфічними критеріями. Відповідальність забезпечується професійною майстерністю викладача як педагога та науковця. Визначальним фактором відповідальності викладача вищої школи виступає мотивація діяльності, що у ВНЗ значно складніша, ніж у прагматично налаштованих професіях. Саме безосновна мотивація й є найвищим рівнем моральності викладача, який альтруїстично існує в професії. Але природа людини має духовно-тілесну дуальність. Якщо суспільство не створює матеріальні умови для альтруїстичної діяльності викладача, його цілепокладання втрачає сферу реалізації. Тому корпоративна культура вищої школи з одного боку, – це міні модель відповідальних форм взаємоіснування всередині системи з метою самозбереження, з іншого – штучний простір існування професії, покликання якої відповідати за майбутнє людства. І якщо ця відповідальність не залишиться риторикою чи пафосом професії, система освіти сформує нову свідомість політиків, пріоритетами яких буде не матеріально-економічні форми виживання, а духовні цінності, що підкоряють собі економічні. Можливо, тоді нам пощастить жити в державі, де правитель-мудрець є відображенням свідомості більшості.

УДК 316.72 : 323.1 (477)

Ляпіна Л. А.,

*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ДІАЛОГ КУЛЬТУР У КОНТЕКСТІ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІЕТНІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема розгортання діалогу культур є однією з визначальних для українського суспільства та для подальшого формування його як консолідованої нації. Політичний контекст проблематики (необхідність

збереження міжетнічного миру, забезпечення національної ідентифікації, знаходження місця країни в системі культурних і геополітичних координат тощо) зумовлює необхідність вироблення адекватної політики щодо регулювання міжетнічних відносин.

Дослідження особливостей та факторів, які зумовлюють ведення діалогу культур в Україні на сучасному етапі, сприятиме розумінню процесів в етнонаціональній сфері, виробленню ефективної державної етнополітики, формуванню толерантних відносин.

Діалог взагалі в науково-довідниковій літературі визначається як одна з форм спілкування, пошуку об'єктивної істини в процесі поживлення обміну думками між співрозмовниками (особами, групами людей тощо). Реальний діалог передбачає живе спілкування, наповнюючи життя повноцінним сприйняттям голосу кожного його учасника. Ця ідея була буквально вистраждана у XX столітті з його нечуваною ідеологічною нетерпимістю та масштабним геноцидом як кредо нового гуманізму представниками «діалогічної філософії», серед яких можна виділити відомого російського мислителя М. Бахтіна. Саме він довів, що діалог – це не суперечка, яка в кінцевому результаті веде до загального смислового знаменника універсальної істини. Навпаки, діалог, згідно з поглядами філософа, з самого початку передбачає плюралістичний мир різних свідомостей, що постає творчим стимулом для продукування нових культурних цінностей. Таке розуміння діалогу означає найдемократичнішу форму комунікації, що застосовується до ситуацій, у яких інші форми спілкування неможливі. Як відомо, бар'єром для спілкування будь-яких суспільних відносин можуть бути політичні, світоглядні, моральні, релігійні, психологічні обмеження або заборони. Першим кроком на шляху подолання таких нагромаджень, звичайно, є діалог культур.

У наш час поняття «діалог культур» досить широко вживається. Під цим словосполученням розуміється «така форма і спосіб комунікації двох культур, коли кожна із сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінність, поважає її унікальність і водночас через пізнання і визнання характеристик іншої культури поглиблює уяву про себе, чіткіше усвідомлює себе, свої контури і якості, поглиблює самоідентичність».

Існують різні варіанти результатів діалогу. Згідно з вченням М. Бахтіна, можна окреслити такі варіанти: по-перше, синтез вихідних позицій, злиття їх в одну загальну; по-друге, коли при діалогічній зустрічі двох культур вони не зливаються і не перемішуються, а кожна зберігає свою єдність і відкриту цілісність, але вони взаємозбагачуються; по-третє, можлива ситуація, за якою діалог веде насам-

перед до розуміння істотних принципів різних вихідних настановлень, коли «чим більше розмежування, тим краще, але розмежування доброзичливого – без бійки на межі».

Четвертим варіантом результату діалогу можна визначити випадок, так би мовити, нездійсненого діалогу і розмежування недоброзичливого, коли домовитися не вдалося, позиції виявилися несумісними, зачеплені принципи інтереси, можливе (а іноді й необхідне) не діалогічне зіткнення сторін.

Що ж до цього випадку, то такий результат скоріше можна назвати конфліктом, а не діалогом. Адже, як було зазначено вище, останній із самого початку передбачає «плюралістичний мир» і «взаєморозуміння». Тому більш точно відповідають сутнісним вимогам діалогу варіанти, які запропонував М. Шульга у статті «Формула злагоди – діалог культур». Учений, доповнюючи думку М. Бахтіна, окреслює такі умови, які ведуть до результативності діалогу: подолання егоцентризму кожної зі сторін; визнання іншої сторони діалогу як рівноправного партнера; вияв толерантності і бажання почути і зрозуміти партнера; вияв сумніву щодо основ, принципів власної позиції; визнання за партнером права мати іншу картину світу й інший сенс буття; розгляд досвіду іншої сторони як знання, що розширює горизонт власного буття.

Отже, діалог культур, з одного боку, забезпечує вільний розвиток і функціонування всіх культур, а з іншого – сприяє процесу їх взаємодії, взаємовпливу і взаємозбагачення.

Які ж фактори зумовлюють необхідність ведення діалогу в українському суспільстві? Проаналізуємо детальніше деякі з них.

Перше. Це нові соціально-політичні реалії. Утвердження України як суверенної держави, її прагнення стати правовою, демократичною, соціально-відповідальною вимагають пошуку таких орієнтирів, які б сприяли консолідації суспільства, утвердженню принципів співжиття і співпраці. Адже досвід минулого, драматичні події нинішнього політичного життя красномовно свідчать про те, що подолати кризові явища будь-яке суспільство може тільки тоді, коли буде жити в режимі діалогової культури, толерантності, виваженого компромісу. До речі, на розгортання діалогу в нашій країні орієнтує і ООН. Зокрема, у Робочому документі підкомісії щодо попередження дискримінації і захисту прав національних меншин комісії з прав людини ООН зазначається, що нині «особливої важливості набуває активізація діалогу між меншинами і групами, що становлять більшість населення в державі».

Друге. Поліетнічний склад українського суспільства. Згідно з Всеукраїнським переписом населення 2001 р., в Україні живуть представники понад 130 великих і малих етносів. І всі етностільноти, незалежно від їхньої кількісної характеристики, з одного боку, мають право на розвиток своєї культури, збереження власної етнічної ідентичності, формування особливих норм спілкування, з іншого – сприяють збагаченню інших культур. Це означає, що жодна культура як суб'єкт спілкування не може бути «зайдою» відносно іншої.

Третє. Необхідність відновлення культурного простору, що залишився в спадок від тоталітарної системи.

Якщо серйозно проаналізувати той простір, який існував у минулому, то його швидше можна назвати антипростором, або, як визначають українські вчені, «спотвореним простором». З одного боку, у ньому були наявні зв'язки, був культурний взаємообмін, але з іншого – всі ці процеси не відбувалися нормально. І. Дзюба, характеризуючи процеси міжкультурної взаємодії радянських часів, окреслює три такі «спотворення». Насамперед, він зазначає, що на відміну від нормального простору, в якому рух всебічний, тут переважав однобічний рух з боку російської культури в національну, а протилежний процес не був співмирним. Друге «спотворення», на думку дослідника, полягає в тому, що в цьому просторі етнічні культури не були репрезентовані своїми кращими якостями. Дійсно, як ми знаємо і пам'ятаємо, в кожній етнічній культурі, у тому числі і в російській, також була ціла низка заборонених, скомпрометованих явищ, які не брали участі в цьому культурному обміні, фактично не існували в цьому культурному просторі. Водночас навпаки нав'язувались часто офіційні явища, псевдокультурні, псевдомистецькі, які мали репрезентувати ту чи іншу культуру. Нарешті, третє «спотворення» І. Дзюба вбачає в тому, що для політичних диригентів цього єдиного простору метою був не розвиток національних культур, а їхнє змішування, поступова денационалізація і поступове створення безнаціональної культури. І як результат – занепад національних культур, традицій тощо.

Отже, зважаючи на вищенаведені фактори, цілком очевидним є те, що усвідомлена або неусвідомлена ставка на конфронтаційну політику в рамках етнонаціонального та етнокультурного просторів країни – це небезпечно і короткозоро. Виходом у такій ситуації може бути тільки ведення діалогу і, зокрема, діалогу культур, який, по-перше, забезпечує вільний розвиток і функціонування всіх культур, по-друге, сприяє процесу їх взаємодії, взаємовпливу і взаємозбагачення.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЕТНІЧНИХ ГРОМАД У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ М. МИКОЛАЇВ)

Актуальність проблеми формування національної ідентичності етнічних громад є безперечною, враховуючи особливості сучасного етапу розвитку України, коли вирішуються питання захисту державного суверенітету, національних інтересів і територіальної цілісності України. Як ніколи важливим є досягнення загальної національної єдності, повноцінної інтеграції (а не асиміляції, уніфікації чи маргіналії, як це було за радянських часів) представників національних меншин в український соціум з урахуванням відповідних європейських критеріїв, а це є можливим лише за умов збереження національної та етнічної ідентичності. Актуальність дослідження вищезазваної проблеми пояснюється ще місцем ідентичності в розвитку особистості. У процесі ідентифікації відбувається ототожнення індивідом самого себе з представниками певної нації (у нашому випадку – з українцями) та етносу (у нашому випадку – з певною етнічною спільнотою, певною етнічною громадою), усвідомлення власної причетності до певної системи цінностей: мови, релігії, етнічних норм, культурної спадщини тощо.

Проблеми формування національної ідентичності етнічних громад Миколаєва стали предметом емпіричного дослідження, проведеного Центром соціологічних досліджень Чорноморського державного університету імені Петра Могили за сприянням Ради національних товариств Миколаївської області на початку 2015 року у формі анкетного опитування. Об'єктом дослідження стали 100 представників національних громад міста Миколаїв, у тому числі обласних товариств греків і поляків, грузинського національно-культурного товариства і російської національної громади, обласної єврейської громади і болгарського товариства, караїмського історико-культурного товариства і товариства німецької молоді, вірменського товариства та ін.

Матеріали проведеного соціологічного дослідження дозволяють вести мову про наявність певних тенденцій, які відслідковуються з питання національної ідентичності етнічних громад м. Миколаїв. Важливою вважаємо таку тенденцію, що більшість опитаних ідентифікують себе з представниками свого етносу, але одночасно

відчувають себе й українцями. На питання «З якою національністю Ви себе ідентифікуєте?» (на рівні свідомості особистості) були отримані такі відповіді: 54,5 % респондентів ідентифікують себе з представниками свого етносу, 27,3 % – з українцями, 18,2 % було складно визначитися з відповіддю. На питання «Чи відчуваєте Ви себе українцями?» (на рівні чуттєвої сфери особистості) 24,3 % опитаних відповіли, що безумовно так; 24,3 % – скоріше так, ніж ні; 18,7 % – скоріше ні, ніж так; 7 % – безумовно ні і 24 % складно було відповісти на це питання.

Інша виявлена тенденція стосується мови як важливого чинника ідентичності (національної та етнічної). На запитання «Якою мовою Ви розмовляєте у повсякденному житті?» більшість опитаних членів національно-культурних товариств відповіли, що використовують у побуті російську, українську та російську; менша частина – мови національних меншин. І це можна пояснити, по-перше, тим, що 67 % респондентів народилися в Україні, по-друге, – особливостями мовної ситуації в регіоні (26 % опитаних проживають в Миколаєві з народження, 13 % – більше 30 років, 13 % – більше 40 років).

Однією з важливих проблем, що стосується етнічних громад, є забезпечення прав національних меншин в Україні і, у тому числі, в Миколаєві. Тому було цікаво дізнатися точку зору членів національних товариств міста з цього приводу і виявити позитивну чи негативну тенденцію з цього питання. Респондентам було задано запитання: «Наскільки Вам комфортно жити в м. Миколаєві як представнику певної національності?». Відповіді розподілилися таким чином: 45,5 % відчувають себе комфортно; 32,5 % – більш комфортно, ніж ні; 10 % – посередньо; 7,8 % – не комфортно; 3,9 % – більш не комфортно, ніж комфортно. Таким чином, була виявлена позитивна тенденція: більшість опитаних членів етнічних громад міста почувають себе комфортно.

«Що потрібно для зміни ситуації на краще?». Таким було наступне відкрите запитання анкети, яке передбачало, що респонденти висловлять свою власну точку зору. Очікуваним було те, що значна кількість опитаних назвали серед першочергових завдань закінчення війни та встановлення миру, стабільність, право представників кожного етносу на самовираження. Також респонденти вважають за необхідне розширення можливостей навчання рідною мовою у закладах освіти, збільшення кількості національних фестивалів і конкурсів. До речі, 59 % опитаних беруть участь у щорічних Всеукраїнських фестивалях національних культур «Дружба», які проводяться в місті за ініціативою Ради національних товариств Миколаївської області. В інших

культурно-мистецьких заходах брало участь 52 % респондентів. На думку опитаних, влада, яку ми обираємо, повинна турбуватися про національні інтереси мешканців міста, про дітей і людей похилого віку, про створення робочих місць і підвищення заробітної плати.

УДК 316. 334.22 : 316.346.2 : 331.5 (477)

Фесенко А. М.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ОСНОВНІ ПРОЯВИ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В ТРУДОВІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ

Гендерна нерівність у сфері праці є прикрою реалією сучасного українського суспільства. Жінки частіше програють у конкурентній боротьбі за «гарне» робоче місце. Криза економіки і особливості українського ринку праці ставлять жінок у нерівне положення ще на стадії прийняття на роботу; з цих же причин жінкам, котрі втратили роботу, складно знову її знайти. Особливо гострою ця проблема є для дівчат, що вперше шукають роботу та для жінок передпенсійного віку.

В Україні, хоча рівень зайнятості чоловіків і жінок майже однаковий, але жінки переважають серед безробітних, що мають вищу освіту (70 %) та складають 80 % безробітних – випускників ВНЗ.

Якщо зробити навіть поверховий аналіз сучасного вітчизняного ринку праці, то очевидно виявляється проблема гендерної нерівності. Широко розповсюджена ситуація, коли молодій жінці відмовляють у прийомі на роботу, аргументуючи це тим, що вона не підходить як фахівець, хоча насправді її не взяли на роботу з принципово інших міркувань. Розвиток ринкових відносин в Україні, ймовірно, загострив гендерну проблему: приватні роботодавці, враховуючи нинішню систему, часто вважають не вигідним брати на роботу жінку, яка має дітей або потенційно може стати матір'ю. Більшість пільг для жінок, що працюють, роботодавці розглядають як обтяжливі, що дедалі більше спричиняє посилення дискримінації.

Можна виділити кілька видів гендерної дискримінації на ринку праці, які розрізняються як за сферою дії, так і за наслідками: а) дискримінація при працевлаштуванні, яка проявляється, коли осіб певної статі за інших рівних умов беруть в останню чергу на роботу та першими звільняють; б) дискримінація в доступі до певних професій

чи посад, коли забороняють або обмежують доступ до певних видів діяльності, професій, посад, незважаючи на здатність особи до виконання робіт; в) дискримінація при оплаті праці, коли значно меншою є оплата одних працівників у порівнянні з іншими за виконання однакової роботи; г) дискримінація при кар'єрному просуванні; д) дискримінація при професійній підготовці й отриманні певних видів освіти. Нерівноправне положення, як відомо, описується за допомогою терміна «сегрегація»; у контексті цієї тематики прийнято вирізняти горизонтальну та вертикальну сегрегацію. Так, стосовно горизонтальної сегрегації (розподіл чоловіків і жінок за професіями, видами трудової діяльності, галузями), то в Україні спостерігаються такі тенденції, як висока концентрація жінок серед зайнятих у галузях невиробничої сфери, у легкій, харчовій, медичній промисловості (найбільша концентрація жінок має місце в галузях, що відносяться до сфери обслуговування); велика частка жінок-робітниць працюють на роботах, які не вимагають високої кваліфікації. Більше половини українських жінок-працівниць зайняті у сфері сільського господарства, що означає переважно важку фізичну працю. Торгівля та послуги – традиційно жіночі сфери – посідають друге місце. А ось бізнесом у промисловості займається лише 2 % жінок, причому найбільша група жінок-підприємців – передпенсійного та пенсійного віку. Для них бізнес, як правило, дрібний, кустарний, є засобом виживання. Готових до сучасного ринку підприємниць слід очікувати від молодшого покоління українок (таких серед жінок-підприємців біля 14 %). Ще один факт. Хоча державними службовцями в Україні є загалом жінки – 72,7 % (чоловіків – 27,3 %), але першу (найвищу) категорію серед керівників державних служб мають 91,7 % чоловіків та лише 8,3 % жінок, що є яскравим свідченням наявності вертикальної сегрегації (нерівномірний розподіл чоловіків і жінок у межах посадової ієрархії). Опитування, проведене в 2013 р. Всеукраїнською громадською організацією «Ліга соціальних працівників», підтвердило факти порушення трудових прав громадян за ознакою статі. Так, майже 30 % жінок стикалися з відмовою в прийнятті на роботу з причин вагітності, наявності малої дитини; 50 % змусили звільнитися саме з цих причин. Практика додаткових перерв для годування дитини на робочому місці, закріплена у чинному КзпП, на українських підприємствах майже відсутня. Щорічно до 50 тисяч жінок не можуть повернутися на роботу після декретної відпустки через дискримінацію роботодавців. Згідно з дослідженнями, 14 % жінок, що йдуть у декрет, не можуть відновитися на колишній посаді, а тим, хто може повернутися на колишню роботу, складніше, наприклад, одержати просування по кар'єрних сходах; більше 25 %

вказали, що отримали відмову від роботодавця на своє прохання про гнучкий графік.

Все це призводить до зниження соціального статусу жінки в суспільстві, підвищення ризику зубожіння жіночої половини населення, особливо в ситуації, коли жінка є єдиним годувальником у родині. І це не може вважатися прийнятним в умовах курсу на демократизацію системи суспільних відносин та соціально орієнтовану економіку.

Фактори подолання гендерної нерівності слід шукати у такому: а) формування ефективних механізмів дієвості існуючих правових норм, які гарантують гендерну рівність у сфері праці; б) забезпечення відповідного ідеологічного підґрунтя (основними каналами його поширення мають стати ЗМІ та освітні заклади); в) формування соціально-економічних механізмів, які б забезпечували рівність можливостей чоловіків та жінок у сфері праці. Політику слід проводити за допомогою запровадження спеціальних програм зайнятості: для працюючих жінок, які мають дітей або повертаються на роботу після перерви, пов'язаної з народженням дитини, для сприяння професійному зростанню жінок, для захисту трудових прав та інтересів працюючих жінок. Потрібно також підвищувати престиж тих видів праці, які традиційно вважаються жіночими. Посилення державного контролю за дотриманням прав та гарантій працюючих жінок може здійснюватись через систему санкцій для роботодавців за порушення законодавства та допущення дискримінації.

УДК 316.258.

Коробов В. К.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

У світовій соціологічній і філософській науці тема інтелектуалів і їхньої ролі в розвитку сучасного суспільства викликає неабиякий інтерес у дослідників. У наш час, коли українська наука, особливо соціальна, прагне повернутися в русло світового наукового розвитку, узгодити свої дослідження з мейнстрімом західної, європейської науки, дослідження ролі інтелектуалів і їхньої ролі в суспільному розвитку набувають особливого значення. Для здійснення реформ, які так необхідні українському суспільству, потрібні інтелектуали, які виступають

найважливішою частиною творчого, креативного класу, який і є соціальною опорою реформ.

Інтелектуали – не просто спеціалісти, в роботі яких домінує розумова праця, не просто група, соціальний прошарок освічених людей, які мають вищу освіту чи формальні наукові ступені. У соціологічному розумінні інтелектуали – це «творці смислів», творчі соціальні суб'єкти, які включені у процес творення, продукування і поширення суспільно значущих ідей, норм і цінностей. Це перш за все викладачі університетів, журналісти, лідери громадських організацій, експерти в різних сферах знання. Таке розуміння сутності інтелектуалів і їхньої ролі відповідає ідеям видатного німецького соціолога Хельмута Шельски (Helmut Schelsky) (1912–1984), який розвивав антропологічний напрям у соціології. Шельські називав інтелектуалів «новим кліром» і «елітою рефлексії», яка виконує дуже важливу антропологічну суспільну функцію – дає людям смисложиттєві орієнтири.

Інший відомий австрійський та американський соціолог і економіст Йозеф Шумпетер (Joseph Alois Schumpeter (1883–1950) дав чудовий приклад критичного аналізу ролі інтелектуалів у суспільстві. Він наголошував на неоднорідності соціальної групи інтелектуалів і такій її особливості, як володіння усним і письмовим словом, відсутність прямої відповідальності за практичні діла. Видатний німецький соціолог Карл Манхейм (Mannheim) (1893–1947) розробив важливу для нас теорію соціального мислення, такого мислення, яке оперує уявленнями і поняттями, які, відображають соціальну реальність у всій множині її проявів. Таке мислення має діяльнісну складову, воно нерозривно пов'язане із логікою конструювання соціальних дій, просування соціальних змін.

Роль інтелектуалів у сучасному українському суспільстві змінюється під впливом розвитку сучасних інструментів комунікації, сьогодні навіть провінційні інтелектуали розширюють простір свого впливу через Інтернет, соціальні мережі. Вони стають акторами між-регіональних та навіть міжнародних комунікаційних мереж. Змінюються уявлення про периферію, вчорашня периферія стає новими вузлами інтелектуальної комунікації. Референтні групи інтелектуалів із Херсона чи Миколаєва включають сьогодні «братів по розуму» із Європи, Америки, Японії чи Австралії. Відповідно змінюється і повістка денна інтелектуальної рефлексії, вона набуває глобалістичного характеру.

Для повноцінного і всебічного дослідження суспільної ролі інтелектуалів необхідний увесь арсенал соціологічних дослідницьких методик. Доцільно застосувати традиційні методики масових опитувань,

під час електоральних опитувань, які найчастіше проводяться українськими соціологами, з'ясовуються рейтинги та вплив не тільки місцевих політиків, але й лідерів громадської думки, інтелектуальних лідерів регіонів, міст чи країни в цілому. Масові опитування дають змогу зрозуміти інтелектуальну повістку денну, що саме, які проблеми тривожать громадян, виборців, чого вони найбільше бояться, на які зміни очікують.

Найефективнішими можуть бути при вивченні інтелектуалів якісні методи соціології: фокус-групи, глибинні інтерв'ю, біографічні методи. Зокрема, такі методи дають змогу зрозуміти нюанси появи і громадського життя інтелектуалів. З допомогою таких методів соціолог може зрозуміти, як саме відбувається своєрідне інтегрування суспільних процесів і індивідуальної рефлексії, які саме соціальні умови чи ситуації впливають на появу інтелектуалів і їхнє функціонування.

Доцільним буде застосування таких сучасних дослідницьких стратегій, як case study чи action research. У першому випадку можна дослідити як долю чи біографію окремого видатного інтелектуала, щоб зрозуміти як саме народжується і творить інтелектуал, можна дослідити явище (випадок) окремої групи інтелектуалів (в окремому університеті чи в громадській організації), а в другому – дослідити в парадигмі акціоналізму із застосуванням методу соціологічної інтервенції чи соціологічного експерименту роль інтелектуалів у проведенні конкретних суспільних змін чи перетворень.

Особливого значення набувають дослідження інтелектуальних спільнот засобами Інтернет-опитувань, наприклад, через Інтернет-панелі, з допомогою онлайн-опитувань чи можливо, інших спеціальних методів, тому що найбільшого значення для інтелектуалів набуває віртуальне середовище.

УДК 316.4:323.1

Марущак О. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ВИМІР БУТТЯ НАЦІЇ

Коли ми говоримо про ідентичність, то йдеться насамперед про об'єднувальну основу суспільства, зокрема національної спільноти. Треба розрізняти принаймні два основних виміри великих спільнот

(націй, етносів) – як складної соціальної системи, з одного боку, і як того, що належить до рівня переживання спільнотою власної ідентичності, з іншого боку.

Є необхідним визнати дуже важливим саме цей екзистенційний вимір ідентичності, тобто говорити про національну ідентичність як спільний вимір буття, до якого належить індивід. Те, що ми називаємо ідентичністю як відмінної ознаки буття національної спільноти, і стало предметом розгляду дослідження Б. Андерсона «Уявлені спільноти».

Б. Андерсон відносить націю до «уявлених політичних спільнот» у тому розумінні, що її членам мало що відомо про інших представників своєї нації, проте вони все ж таки, завдяки своїй уяві, наділяють їх певними рисами і на цій підставі відносять до тієї ж спільноти, що й самих себе. У цьому відношенні нації, визнає Б. Андерсон, не є унікальні. Будь-яка група людей, «більша за первісне поселення з безпосередніми контактами між мешканцями (хоча, можливо, й вона), є уявленою». Розмаїття національних сутностей зведено до спільного знаменника: усі вони – уявлені спільноти.

Б. Андерсон стверджує, що нація уявляється, перш за все, обмеженою, по друге, суверенною, бо народилась як явище в епоху руйнування династичних держав; і, нарешті, по-третє, «вона уявляється спільнотою, адже, незважаючи на фактичну нерівність і експлуатацію, які там панують, нація завжди сприймається як глибоке й солідарне братерство».

Нація як уявлена спільнота є «культурним артефактом особливого роду»: її коріння сягає часів, коли розпалися попередники націй – релігійні спільноти, базовані на сакральних світових мовах, та абсолютні монархії, підставою яких була віра в божественне походження монархів. Їм на зміну прийшли нації, які аналогічно до цих своїх «попередниць», пробудили почуття відданості спільноті («націоналізм») близьке до почуттів родової спорідненості та релігії.

Найбільш яскраво сприймається нація як цілісна спільна реальність через уявлення нею своєї історичної минувшини. Основою і мірою заглиблення в минуле є «ми-ідентичність», яка втрачає ознаки «об'єктивної» дійсності. Починаючи з епохи Модерну, історія відображається як хронологія подій, в яких розповідається про витоки етносу і нації, а роль оповідача перебирає держава. Вона, як колективний суб'єкт, створює «об'єкти», «уводить» «нові географії» шляхом прописування письма, вказує на відмінності між «друзями і ворогами» через гроші, мову, релігії, ідеології. Тому, стверджує Ж. Башлер, «національна історіографія, навіть найсерйозніша і найщиріша, обов'язково стає на якусь окрему точку зору». Ця позиція, вказує інший дослідник, є

ідеологія переможців, борців за створення незалежної національної держави, а історія, за визначенням, є «історією переможців» (Р. Козеллек). Така історія є «короткостроковою за своєю суттю, вона сконцентрована на тій послідовності подій, яка завдяки її власних досягнень увінчалась перемогою, у такому вигляді історія залишає поза увагою важливі аспекти економічного і соціального життя людей у минулому, перетворюючись на героїчний наратив (оповіді про «визначні» події).

УДК 87.6

Онофрійчук О. А.,
*Миколаївський національний університет
ім. В. О. Сухомлинського, Україна*

ЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Зміни, що відбуваються у світі, перетворили і простір соціогуманітарного знання, включаючи сучасну філософію історії, тенденції якої, як ніколи, різноманітні і неоднозначні. Відповідаючи на виклики і кризи сучасності, філософія історії пропонує суспільству конструктивні відповіді, у тому числі нові моделі вивчення і осмислення історії. У новому контексті переглядається і зміст таких звичних понять, як «всесвітня історія», «рушійні сили історії», «суб'єкт історичного процесу», оновлюється методологія історичного дослідження.

Пошук сучасного погляду на нескінченну різноманітність історичного досвіду актуалізує філософсько-історичні дослідження, все більше зміщуючи їх у міждисциплінарний простір. По суті, йдеться про формування нової історичної свідомості, здатної адекватно осмислити зміни, що відбулися і здійснюються у світі, критично здолати лінійну, однобічну перспективу, створення в цьому світлі нової історичної культури і нового образу історичної науки. Стає усе більш очевидним, що збереження за ремеслом історика гідного суспільного статусу неможливе без осмислення усіх наслідків різноманітних «поворотів», без створення нових теоретичних моделей і відновлення синтезуючого потенціалу історичного знання на новому рівні.

Філософія історії саме й виступає як галузь знань світоглядного характеру, тобто знань, які допомагають людині змінити передусім саму себе, а не зовнішній світ, сягнути якісно нових духовних горизонтів. Постаючи одним із спеціалізованих різновидів сучасного

пізнання, вона продукує, однак, не лише й навіть не стільки конкретно адресовані, «фахові», скільки загальнозначущі, «вселюдські» ідеї. Значення таких філософсько-історичних ідей полягає не тільки і, можливо, не стільки в тому, що вони втілюються у відповідних системах опредметненого знання, скільки в їх найширшому, світоглядному призначенні, виконанні ними функцій світоглядних орієнтирів і регулятивів усієї життєдіяльності як окремих людей, так і більш масштабніших, колективних макроіндивідів історії.

Предмет і специфіку філософії історії неможливо повністю розкрити, не розглянувши і інші її *функції*. Грунтуючись на висновку про те, що філософія історії є складовою частиною філософії, можна припустити, що функції філософії історії в основному такі самі, як і функції філософії в цілому. Проте слід пам'ятати, що філософія історії має свої специфічні об'єкт, предмет, методи, мету і завдання дослідження, що дозволяє говорити про наявність у функцій філософії історії певних особливостей.

Світоглядна функція філософії історії полягає в тому, що вона формує в людини загальний погляд на історію, тобто на існування і розвиток суспільства, єдність і різноманітність історичного процесу, на його зміст і напрям, на місце і роль у ньому людини і т. ін.

Теоретична функція філософії історії дає можливість проникнути всередину історичного процесу і розглядати його на рівні теорії, тобто на рівні системи поглядів про його сутність, зміст, напрями розвитку. Вона дає можливість здійснити теоретичну реконструкцію історичного минулого, встановити істинність історичних фактів і подій.

Методологічна функція філософії історії полягає в можливості застосування її положень у дослідженні окремих явищ і подій історичного минулого різними суспільними науками. У цьому разі положення і висновки філософії історії відіграють роль могутнього методологічного інструмента в дослідженнях, здійснюваних у царині історії, соціології, економіки, політології, філософії права, психології та інших наук.

Прогностична функція філософії історії полягає в передбаченні тенденцій розвитку суспільства, його окремих підсистем, найближчих і більш віддалених наслідків подій історії, діяльності людей. На основі такого передбачення здійснюється прогнозування розвитку тих чи інших соціальних явищ і суспільства в цілому.

Кожна національна і соціальна спільність має певне коло історичних уявлень про своє походження, найважливіші події у своїй історії, діячів минулого, про співвідношення своєї історії з історією інших народів і всього людського суспільства. Такі уявлення є невід'ємною

складовою духовного життя кожного народу як один із способів його самовираження і самоствердження. Завдяки цьому така спільність людей усвідомлює себе як народ на основі знань свого минулого, на основі знань свого місця у світовому історичному процесі. Тим самим історія органічно вплітається в суспільну свідомість. Усі його елементи, що складають у сукупності свідомість суспільства (погляди, ідеї, політична і правова свідомість, мораль, релігія, мистецтво, наука), мають свою історію. Вони можуть бути зрозумілі і пізнані тільки на основі історичного підходу, який розглядає кожне явище з точки зору конкретних умов і обставин його виникнення, умов розвитку. Саме тому звернення до минулого постійно міститься в дискусіях з кардинальних проблем сучасності, на основі оцінок минулого розробляються сучасні соціальні теорії та ідеологічні системи. Таким чином формується нерозривний зв'язок і спадкоємність минулого і сьогодення.

УДК 364-781.14

Астремська І. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА-СУПЕРВІЗОРА ГРУПИ

Соціальна робота, як практичний вид діяльності, своєю головною метою вибрала турботу про благополуччя і розкриття можливостей особистості, сім'ї, спільноти, суспільства. За останні роки в результаті вивчення особливостей практичної діяльності соціальних працівників в Україні вдалося виокремити групи професійно зумовлених особистісних якостей, необхідних спеціалісту, і які водночас є підґрунтям для його професійно-особистісного розвитку і саморозвитку: *інтелектуальні* (професійна компетентність, ерудиція, гнучкість, аналітичність та ін.); *моральні* (гуманність, доброзичливість, тактовність, терпимість, принциповість, повага до людей, чесність тощо); *комунікативні* (комунікабельність, адаптивність, контактність, уміння слухати, уміння переконувати); *вольові* (наполегливість, витримка, рішучість, організованість); *організаторські* (активність, ініціативність, відповідальність, цілеспрямованість тощо).

Це дозволяє говорити про те, що соціальний працівник повинен володіти чималим арсеналом умінь і навичок, володіти глибокими знаннями в галузі наук про людину: психології, медицини, соціології,

педагогіки, економіки, права, етики тощо. Знання теорії, методики і технології соціальної роботи. Уміння застосувати їх у поєднанні з відповідними особистісними якостями і здібностями до творчості можуть розглядатися, як готовність спеціаліста до професійної діяльності.

Майстерний супервізор групи не з'являється випадково. Це вимагає рівною мірою уваги, зусиль, навичок, запланованої діяльності. Роль супервізора групи є складною та вимогливою, вона передбачає спрямування потужності групи на досягнення мети. Якщо це зроблено успішно, то реалізується чимало з окреслених раніше переваг.

Важливі якості та властивості. Найсуттєвішим для супервізора групи є його власна система переконань. Якщо він не має власних переконань щодо позитивної сили та потенціалу групи, то його зусилля в найкращому випадку будуть обмеженими, а в найгіршому – деструктивними. Значну частину цього переконання складає віра в те, що члени групи спроможні до змін та розвитку, і, що цього можна досягти завдяки взаємодії одне з одним. Супервізору необхідно мати довіру та впевненість у собі, а також бути здатним вітати це й в інших, що передбачає виявлення щирості та відкритості разом із теплотою – емпатією і сильним почуттям справедливості. Групова супервізія, напевне, принесе вигоду доти, доки буде цілеспрямованою. Це вимагає від супервізора вміння підтримувати перегляд мети завдяки різноманітним дискусіям і діяльності, до якої залучена група. Супервізор не повинен розуміти до найменших подробиць усе, що відбувається кожної миті, це практично неможливо. Навіть якщо з'ясовано, яка очікується групова робота й чому саме вона, трапляються моменти, коли важко встановити, чи рухається група продуктивним шляхом. За таких обставин важливою навичкою є висловлення свого збентеження безпосередньо, аби група змогла досягти ясності для себе.

Гарний супервізор розуміє та сприймає власні обмеження. Замість закидів собі за недосконалість, він потребує здатності до ефективного делегування повноважень у групі та використання її багатьох талантів. Без здатності зробити це всі якості та властивості, описані далі як бажані, раптово перетворюються на основні.

Бажані якості та властивості. Перелічені якості є ключовими для гарного супервізора групи, але, якщо супервізор може добре використовувати ресурси групи, йому не обов'язково мати їх усі. До таких якостей належать:

- врахування як індивідуальних, так і колективних перспектив у взаємозв'язку між ними;
- приділення уваги як процесу, так і змісту, здатність встановлювати зв'язок між процесом і завданням;

- здатність брати до уваги історію групи та етап її розвитку;
- уміння адекватно та кваліфіковано втручатися задля полегшення дослідження чогось;
- спонукання групи до визначення як того, чому взагалі можна навчитися з конкретної проблеми, так і того, як загальні обговорення можуть донести інформацію про конкретну проблему;
- знання низки методів групової роботи та здатність використовувати їх належним чином;
- добре керування межами (часом, структурою, завданням і метою супервізії, фокусом, порядком денним тощо);
- усвідомлення себе та динаміки, яка діє в групі;
- забезпечення того, щоб усі члени групи мали рівні можливості для повноцінної участі;
- здатність протистояти непотрібній чи деструктивній поведінці, зокрема такій, яка дискримінує чи ображає членів групи.

Групова супервізія – підхід, що має величезний потенціал і може в майбутньому поступово стати дуже поширеним. Однак для спрямування й реалізації цього потенціалу необхідно ретельно розглянути труднощі.

УДК 159.293

Каневський В. І.,
*Чорноморський державний університет
 імені Петра Могили, Україна*

ПТСР І СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА

Україна протягом своєї новітньої історії входила в топ-десятку країн, що мали високий індекс самогубств (Юрьєва Л. Н., 2006). Нинішня ситуація з наявністю «гарячої точки» на її території посилює це становище, оскільки наслідком воєнних дій є екстремальні впливи на психіку людини, викликаючи в неї травматичний стрес, психологічні наслідки якого в крайньому своєму прояві виражаються в посттравматичному стресовому розладі (ПТСР).

У свою чергу, актуальність вивчення взаємозв'язку між ознаками ПТСР і суїцидальною поведінкою зумовлена, насамперед, статистикою серед осіб, які зазнали травматичного впливу. Дослідження, проведені серед учасників бойових дій часів Другої світової війни, американських ветеранів війни у В'єтнамі, «афганських» ветеранів у СРСР, учасників війни в Іраку та ін., показали значну наявність суїцидальних

думок, суїцидальних спроб, функціональних розладів, тривожних розладів і депресії (Sher L., 2009, Dobscha SK. et al., 2014). Показано також, що участь в екстремальних формах насильства під час битви може виступати в ролі предиктора як суїцидальних спроб, так і розвитку важких форм ПТСР (Hiley-Young B. Et al., 1995).

Крім того, не менш важливою в суїцидологічному аспекті представляється проблема біженців з «гарячих точок», які також схильні до психічної травматизації, оскільки пережили психічний стрес. У низці досліджень звернуто увагу на значну поширеність суїцидальної поведінки серед цієї групи населення (Тарабрина Н. В., 2001). Багато хто з них переживають так зв. почуття «провини тих, що вижив» – через втрату близьких, звичного укладу життя, порушення соціальних зв'язків, що у свою чергу, є факторами суїцидального ризику.

Водночас кожен з конфліктів та їхні наслідки за наявності загальних показників мають і свої особливості, зумовлені культурними, соціальними та ін. відмінностями. Отже, робота з надання допомоги жертвам ПТСР в наслідок військових дій на сході України повинна мати дослідний і прикладний характер. Таким чином, метою цього сегмента проекту (зв'язку між ПТСР та суїцидальною поведінкою) могло б бути вивчення соціально-психологічних особливостей цільової групи, узагальнення передового досвіду зарубіжних фахівців, розробка та адаптація діагностичного інструментарію, розробка необхідних методичних матеріалів, надання практичної корекційної допомоги особам з ПТСР. Це передбачає вирішення відповідних завдань, зокрема:

1) проведення роботи з адаптації інструментарію для україномовної аудиторії, зокрема «Шкали оцінки впливу травматичної події (IES-R)», Міссісіпської шкали для оцінки посттравматичних реакцій (Mississippi PTSD scale), Опитувальника депресивності Бека (BDI), Опитувальника вираженості психопатологічної симптоматики (SCL-90-R), Шкали дисоціації (DES), Опитувальника «Події життя (Life Events Scale)», модифікованої «Шкали безнадії Бека» (BHIS), «Шкали суїцидальних намірів» (BSIS);

2) дослідження вираженості ПТСР-симптоматики і суїцидальності серед учасників АТО їхніх сімей, сімей біженців;

3) створення «гарячої лінії» та сайту для е-консультування;

4) підготовка консультантів для «гарячої лінії» та консультування в кібер-просторі;

5) підготовка фахівців для проведення дебрифінгу;

6) організувати проведення сесій дебрифінгу;

7) навчання основам саморегуляції осіб з ПТСР;

8) організація проведення груп самопомоги учасників АТО.

ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО ДОВГОЛІТТЯ ОСОБИСТОСТІ

У сучасній науковій літературі категорія «професійне довголіття» являє собою складне поняття, визначення сутності якого базується на інтеграції та узагальненні досягнень різних галузей наукового пізнання. Розуміння цієї категорії в усій її різноманітності та багатогранності дозволить визначити детермінанти професійного довголіття та зрозуміти механізми його формування.

За останні роки проблема психічного і фізичного здоров'я досліджувалася вченими різних країн світу та в різних аспектах. Суттєвий внесок у цьому напрямі зробили Александровський Ю. А., Альбуханова-Славская К. А., Бодров В. А., Василюк Ф. Е., Грановська Р. М., Колеснікова Т. І., Малхазов О. М., Пономаренко О. М., Тарабріна Н. В., Тер-Акопов А. А.

Серед вітчизняних учених окремі аспекти цієї проблеми досліджували: Алфімов В. М., Берзін В. І., Бондаренко А. Ф., Вовканич М. Д., Носков В. І., Коқун О. М., Корольчук М. С., Світозарова С. В., Крайнюк В. М., Кривошеєва Г. Л., Кулаженко А. І., Миронець С. М., Тімченко О. В., Лебедева С. Ю., Перелигіна Л. А., Моляко В. А., Яковенко С. І. та ін.

Професійне довголіття доцільно розглядати як динамічну, інтегративну характеристику, успішність формування якої визначається як *онтологічними характеристиками суб'єкта*, у тому числі психологічними параметрами, так і *особливостями індивідуального досвіду*, у процесі якого формуються *мотиваційні, вольові, емоційні, інтелектуальні та особистісні характеристики*. Це активний процес який не можна розглядати окремо від розуміння специфіки професійної діяльності особистості.

Професійне довголіття особистості залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів та визначається рівнем і розвиненістю окремих функцій цілісної системи людини та взаємодією визначених її 4-х структурних компонентів – особистісного, соціального, типологічного, поведінкового. Саме їх взаємозв'язок дає змогу зрозуміти професійне довголіття особистості, як цілісну категорію.

Професійне довголіття особистості – це не лише досягнення певних професійних показників, це поєднання особливостей мотивації, системи вподобань, ціннісних орієнтацій, змісту професійної діяльності для самого індивіда.

У психофізіології та психології праці фактори, які впливають на професійну діяльність розділяють, на зовнішні (як умови праці або організаційні) і внутрішні (як індивідуальні властивості людини).

У комплексі факторів, що впливають на формування професійного довголіття особистості, поряд з медико-біологічними, фізичними особливо місце займають соціально-психологічні фактори. Ефективність професійної діяльності залежить не лише від професійних психологічних якостей, але і від соціально-психологічних факторів.

Необхідною умовою формування професійного довголіття особистості є економічна база, психологічне відчуття стабільності в суспільстві, передбачуваність розвитку суспільних та політичних процесів, заснована на цілеспрямованій програмі дій.

Сучасна ситуація з досліджуваної проблеми в психологічній літературі потребує застосування інтегрованого підходу, який має використовувати надбання та результати дослідження різних галузей психології. Основи професійного довголіття особистості закладаються протягом продуктивного життя людини, починаючи ще з етапу вибору професії. Формування професійної мотивації, адекватної та гнучкої самооцінки, освіта, високий професіоналізм, опанування навичками самоконтролю та саморегуляції, становлення індивідуальності досягається особистістю завдяки самооптимізації, у цьому і полягає головний аспект психологічного змісту забезпечення професійного довголіття особистості.

УДК 316.758:343.971

Поклад В. И.,

*Луганский университет внутренних дел
имени Э. А. Дидоренко, Украина*

КРИМИНОГЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СТУДЕНЧЕСТВА В АНОМИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

В социологии преступности образ Родиона Раскольникова, героя «Преступления и наказания» Ф. М. Достоевского, активно используется для иллюстрации теоретических положений о мотивации преступного поведения. При этом социальный статус героя Достоевского, обычно, в расчет не берется, поскольку принадлежность индивида к студенчеству

во все времена являлась скорее антикриминогенным фактором. Принято считать, что кражи, побои, убийства – это круг деяний, которые для студентов не характерны. И официальная статистика подтверждает тезис об антикриминогенности учебы в вузе.

Однако за пределами статистики остаются достаточно массовые явления, свидетельствующие о том, что за относительно «благополучным» уровнем актуальной студенческой преступности скрыт значительный криминогенный потенциал – способность и готовность совершать преступления в будущем. Но преступления качественно отличные от традиционных молодежных правонарушений. Если в целом молодежная преступность является резервом «взрослой» преступности, то специфические студенческие деликты могут рассматриваться в качестве резерва «беловоротничковой преступности».

Этот криминогенный потенциал формируется через закрепление в студенческой среде неформальных практик разрешения индивидуальных учебных проблем. Мошенничество и взяточничество стали социальными нормами студенчества. Сейчас девиантом скорее считается студент, самостоятельно выполняющий подготовку реферата, контрольной, курсовой, дипломной работы, нежели человек, пользующийся услугами многочисленных сайтов по продаже соответствующих произведений. Меньшинство, отклоняющееся от данных стандартов, маркируется представителями большинства как «лохи» (неспособные достигать целей любыми средствами) или «ботаны» (выполняющие все формальные требования учебного процесса).

Может показаться, что сравнение наших современных студентов-правонарушителей с Р. Раскольниковым не совсем корректно. Здесь – мошенничество, взятки, там – умышленное убийство. Тем не менее, достаточно отчетливо просматриваются общие основания делинквентного поведения. Это принадлежность к мобильной социальной группе (студенчество) при отсутствии легальных ресурсов дальнейшего повышения своего статуса. И героя Ф. Достоевского, и многих из современных студентов можно отнести к аномическим личностям, поступки которых обусловлены как противоречием между потребностями и возможностями их удовлетворения (по Э. Дюркгейму), так и противоречием между социальными ценностями и легальными средствами их достижения (по Р. Мертону). В ситуации социальной аномии, по мнению Р. Мертона, единственным вопросом, имеющим значение, становится вопрос о том, насколько эффективны наличные средства овладения ценностями.

Для Родиона Раскольникова преступление имело ритуальный характер, он рассматривал его как испытание, необходимое для того, чтобы определить, принадлежит ли он к породе «необыкновенных

людей». Современные студенты не столько выявляют в себе статусные признаки «новой элиты», сколько закрепляют их в процессе вузовской социализации, предполагающей усвоение коррупционных и других неформальных практик в качестве условия успешной адаптации к будущей профессиональной карьере.

Опасность нынешнего качества студенчества состоит в том, что студенческая молодежь является потенциальной элитой общества в целом. По результатам исследований Рональда Инглехарта (США), в трансформирующихся обществах именно ценностно-нормативные взгляды молодежи становятся доминирующими спустя 10–15 лет.

В результате трансформационных процессов в постсоветских обществах сформировалась «новая элита», для представителей которой такие аморально-криминальные характеристики, как насилие, обман, эгоизм стали факторами вертикальной мобильности. «Новая элита» становится референтной группой для молодежи в целом и студенчества в частности. Достаточно показательным является тот факт, что многие исследователи выделяют повышенную криминализацию студентов, обучающихся на экономических и юридических факультетах, т. е., представителей наиболее престижных специальностей, «ближний резерв» элиты общества.

В завершение можно было бы обозначить главные направления преодоления анализируемых явлений, которые большинством авторов в основном связываются с реформированием высшего образования. Однако вряд ли эти преобразования сами по себе смогут привести к должному эффекту без формирования в обществе устойчивых образов социальной успешности, а также каналов вертикальной социальной мобильности, отрицающих ориентации на блат, воспроизводство клановости и коррупцию.

УДК 378.14:81,243

Хоржевська І. М.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПРАЦІВНИКАМИ МІЛІЦІЇ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З ЗОНИ ПРОВЕДЕННЯ АТО

Зважаючи на політичну ситуацію в Україні, працівники міліції під час несення служби в зоні проведення АТО зазнають серйозних психологічних травм, спричинених прямою, безпосередньою загрозою їх життю та здоров'ю.

Основним психотравмуючим впливом бойової обстановки є досить тривале перебування військовозобов'язаних в умовах специфічного бойового стресу, що накладає свій негативний відбиток. У період бою дія стресу виконує певну позитивну функцію для людини, однак після закінчення війни вона стає негативним фактором, що руйнує особистість через післястресові реакції. Психологи почали говорити про так званий «донецько-луганський» синдром у військових, які тривалий час перебували в зоні проведення АТО.

ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) проявляються через 3–6 місяців після закінчення війни. Один із основних симптомів – людині вживаються неприємні спогади, які вона намагається забути. Найбільшої уваги фахівців та суспільства наразі потребують ті, хто пережив нелюдське ставлення в полоні, та ті, хто повернувся додому з непоправними травмами.

Згідно з підрахунками фахівців близько 25 відсотків солдатів не в змозі самостійно дати раду своїм психологічним проблемам. Не рідкісні випадки, коли в учасників бойових дій після повернення додому з'являються гнітючі почуття непотрібності, провини, напади агресії. У нього може проявлятися бурхлива активність, зумовлена комплексом провини. Аби «заглушити війну в голові», колишні воїни вживають спиртні напої, наркотичні речовини, можуть примкнути до кримінальних угруповань. Симптомами розладу також є безпричинна агресія, направлена на сім'ю та близьких. ПТСР характеризується й соматичними проявами: порушенням сну, головними болями, серцевими нападами. Такі прояви дуже негативно впливають на тип поведінки людини. Психічні та психологічні розлади після участі в локальних конфліктах американська військова медицина ділить на три категорії: посттравматичні стресові стани, серйозні депресивні розлади або симптоми депресії та наслідки черепно-мозкових травм.

Психологічний стан «людини, яка повернулася з АТО» залежить від глибини особистісного сприймання (чутливості) до того, що вона пережила, можливостей справлятися зі стресом. І не в останню чергу – від родинної, соціальної чи групової підтримки.

Статистика посттравматичного стану свідчить, що половина з тих, хто пережив такий сильний стрес, загалом безболісно повертаються до звичного життя. Решті потрібна професійна допомога.

У колишньому Радянському Союзі під час так званої інтернаціональної допомоги афганському народу на психологічну допомогу військовослужбовців не звертали уваги. У результаті до посттравматичного стресового розладу були схильні більше 50 % солдатів, а це вже стало проблемою не індивідуума, а соціуму. Тому сьогодні під час проведення АТО і особливо після її закінчення не можна

недооцінювати роль військових психологів у реабілітації наших воїнів. На жаль, в українському війську маємо серйозні прогалини у становленні і функціонуванні психологічної служби.

Психологічна допомога військовослужбовцям має бути комплексною, розподілятися на три етапи. Перший проводиться під час набору добровольців і мобілізованих. Потрібно визначити наскільки ефективний буде військовослужбовець у бою. Наступний етап – робота з бойовими психологічними травмами на передовій. Третій етап – проведення необхідних заходів у реабілітаційних центрах або безпосередньо на території військової частини. За світовими стандартами, військовослужбовець після бойових дій не можна відразу повертатися додому. Він повинен пройти хоча б двотижневу реабілітацію, під час якої його можуть відвідувати рідні, близькі, друзі. Але військовику потрібно змінити обстановку. Тут найголовніше завдання для психологів – знову повернути людину до соціуму, щоб вона могла вести нормальний спосіб життя. За стандартами, перевіреними арміями багатьох країн, особовий склад повинен постійно знаходитися під наглядом психолога і мати можливість пройти реабілітацію до повернення в сім'ю.

Говорячи про профілактику, її можна розділити на медичну й соціальну. Соціальна – це підтримка друзів, рідних, близьких, держави. Дуже важливий «синдром героя», мотивація – людина має знати, в ім'я чого вона це робила.

Психологічна допомога надаватиметься фахівцями за напрямками: робота з психічною травмою та її наслідками в учасників бойових дій, робота з сім'ями учасників бойових дій (батьками, дітьми, дружинами), робота з людьми, які зазнали втрати близьких, корекція та терапія психосоматичних розладів, проблеми подружніх стосунків та сімейних дисгармоній, дитяча корекція та психотерапія та ін.

УДК 141.319.8:130.2

Маргеліс Н. В.,

*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ФІЛОСОФСЬКА МОДЕЛЬ ПЕРЕКЛАДУ ЯК СПРОБА ЕПІСТЕМОЛОГІЧНОГО «РОЗРІЗНЕННЯ» В СУЧАСНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ

У ХХ ст. в архів історії були списані і пряма перспектива, і класична пластика, і анатомічні пропорції, і навіть будь-яка

зображувальність – аж до відмови від видимої дійсності. «Дістати невидиме», поки воно «не дістало» нас, – стало гаслом цілого століття. У першу чергу, це стосувалося нового «образу» людини, який побачити як ціле складно, бо вона завжди повертається до світу різними сторонами. Цілісність людини – це сутнісна присутність, яка є принципово неподільною.

Пошуки того, як «дістати невидиме», призвели до «зміни парадигм» з такими моделями гуманітарного знання, як розуміння, діалог, комунікація. Нещодавно з'явилася ще одна модель – «переклад» (автор – Н. С. Автономова), де зауважується, що в сучасній філософії структура пізнання все більше зближується з структурою «перекладу». «Довгий період відриву від сучасної західної думки, – вважає дослідниця, – привів до того, що в культурі утворився дефіцит слів і термінів, здатних передавати західний *мисленевий досвід*». Ні текст, ні контекст, а саме досвід. Щоб виробити концептуальну мову, потрібні запозичення, перероблені за рахунок ресурсів своєї мови, якою здійснюється переклад. Випадки, коли філософ читає в історико-філософських текстах скоріше самого себе, ніж автора першоджерела, доволі розповсюджені, – констатує Н. Автономова. Тому її ідеологія спрямована проти «непереварених запозичень».

З трьох способів репрезентації історії (монументального, антикварного, критичного), сформульованих колись Ф. Ніцше, у дослідженні «моделі перекладу» використаний останній. Слова, народжені досвідом постмодерна, є штучними для нашої культури, бо наш соціальний досвід стосується скоріше протомодерна. Просто перескочити не пройдені за століття етапи неможливо, а ось пропрацювати й промислити їх можна. Тільки як? Адаже думка не може ані дихати, ані говорити, а фіксує хіба що «власну неможливість». «Переклад» виступає універсальною метафорою епістемологічного «розрізнення», розгортання якого виявить онтологічно-співбуттєвий чужий досвід, здатний «заговорити».

Ця філософська модель акцентує перехід від світу науки до світу життя (Г. Гадамер), адже життя – це конкретний людський досвід, а не розірвані відмінності. Зазначимо, що в моделі перекладу Н. Автономової досить важливу роль відіграє інтонування. Там, де наявна наукова, художня, філософська мова не здатна порозумітися зі смислами і комунікативними законами, інтонація може заповнити ці лакуни. У цьому плані інтонування – специфічний рефлексивний ресурс розуміння, антропологічна константа людського буття і умова можливості пізнання в гуманітарних науках.

Інтонаційний ресурс моделі «перекладу» стосується різних дискурсивних практик. Інтонація в мистецтві передається різними засобами і вимагає не тільки знання мови, а й нюансів культури. Так, «слов'янські» перекладачі, орієнтуючись на мову перекладу, змушені ставити знак оклику замість крапки (в оригіналі), щоб виділити емоційне забарвлення змісту тексту. Така заміна необхідна для того, щоб передати емфатичну напругу у формі, що відповідає національній специфіці сприйняття читача.

За спостереженнями С. Флоріна, для англійської літератури екзотичним є подвійний або навіть потрійний знак оклику, що підсилює емотивність крапок (!!!...) у російських і болгарських творах. Тоді як в іспанських текстах знак оклику розташовується не тільки в кінці, але й на початку речення. Найбільш показовими в цьому сенсі є драматургічні твори, в яких відтворюється інтонація, ритм, паузи мовлення, притаманні носіям певної культури. Інтонаційність у п'єсах має особливу виразність, бо авторських пояснень щодо вимови там значно менше, ніж у романі чи оповіданні. Інтонація утворює в таких ситуаціях певний візуально-семантичний фон висхідної локальної культури для того, щоб «чужа» культура стала зрозумілою. Складність перекладу і розуміння іншої культури пов'язана з тим, що реципієнт несвідомо оцінює її в «кодах» своєї культури, чим і визначається глухота до специфічних особливостей «чужої» культури.

В умовах сучасного світоглядного зсуву з'являються нові методи епістемологічного аналізу, які руйнують застарілі парадигми, дають змогу утворити нові константи, що розширюють розуміння природи людини та наслідків її діяльності.

УДК 316.346:314.15-022.326

Чорна В. О.,

*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ДИНАМІКА МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Особливістю розвитку міграційних процесів сучасного світу є її глобалізація, що проявляється у вільному переливанні капіталів, матеріальних і трудових ресурсів. Міграційні процеси здійснюють перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринках праці кожної з країн, рівень зайнятості, безробіття, розмір

заробітної плати, розподіл доходів. Враховуючи несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя, і як наслідок збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети розвинутих країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, у т. ч. і з України. У той же час, чисельність українців також зменшується, а соціально-економічні умови змушують шукати роботу за кордоном. Таким чином виникає проблема забезпеченості ринку праці України висококваліфікованими працівниками, що здатні розвивати бізнес і сприяти соціально-економічному зростанню України.

Політична та економічна нестабільність, що характерні для сучасної України, сприятимуть формуванню міграційних потоків в Україні.

Зокрема, ситуація на внутрішньому і зовнішньому ринках праці України потребує врахування зміни політичної ситуації в країні, багато статистичних аналізів потребують оновлення. Необхідно також визначити фактори впливу на рівень міграції в Україні, в сучасних політико-економічних умовах, встановити причинно-наслідкові зв'язки.

За даними Державної служби статистики України, кількість емігрантів протягом 2002–2014 років поступово збільшується, якщо у 2012 році становила 51 991 особу, то у 2014 році – 76 264 особи. На фоні загальної тенденції до зростання, в період фінансово-економічної кризи 2008–2009 років спостерігається спад кількості іммігрантів.

Проте слід розрізняти поняття міграції та трудової міграції. Малиновська О. А. подає визначення терміна «трудова міграція» як переміщення особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону (зовнішня трудова міграція) або меж адміністративно-територіальних одиниць України (внутрішня трудова міграція). Міграція ж є більш загальним поняттям і, крім отримання роботи, може мати і інші цілі (об'єднання родин, туризм, відвідування родичів, навчання тощо).

Обстеження трудової міграції, проведене у 2013 р., виявило 1,2 млн осіб, або 3,4 % населення у віці 15–70 років, які працювали або шукали роботу за кордоном. Серед населення працездатного віку частка трудових мігрантів у цьому періоді складала 4,1 % (у 2008 році – 5,1 %). Серед загальної кількості трудових мігрантів майже половину (48,5 %) склали короткострокові трудові мігранти, понад третину – особи, що повернулися до України і лише кожний сьомий трудовий мігрант працював за кордоном 12 місяців та більше.

Гендерний розподіл українських трудових мігрантів такий: чоловіки – 66 % та жінки – 34 %. Кількість сільських жителів перевищує тих, хто приїхав із міста (відповідно 54 % проти 46 %). Таким чином,

середній вік становить 37 років. 65 % трудових мігрантів мають повну загальну середню освіту, 30 % вищу освіту (проте половина з них лише базову або неповну вищу освіту).

Потоки трудових мігрантів спрямовані в основному до сусідніх країн – Російська федерація (43 %), Польща (14 %), Чеська республіка (13 %) – та до країн з привабливішими умовами – Італія (13 %), Іспанія (5 %), Німеччина (2 %). Причому до Росії та Чеської республіки виїждять в основному чоловіки, де вони працюють на будівництві, тоді як серед мігрантів до Італії та Угорщини переважають жінки, де вони працюють, відповідно, у ролі домашньої прислуги та в сільському господарстві.

Найвищою інтенсивністю міграції є у західних областях, найнижчою у центральних. На сході рівень участі визначається як низький. Такий розподіл пов'язаний із близькістю регіону до державних кордонів чи столиці (як альтернативи міграції) України, історичні зв'язки. Лідером за кількістю трудових мігрантів є Закарпатська область. Найбільша країна-реципієнт закарпатців – Чеська Республіка. Жителі Чернівецької області працюють переважно в країнах Євросоюзу; Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської обирають Польщу, Росію та Італію; Рівненської та Волинської – сусідню Білорусію та Польщу. Російська федерація є основною країною призначення для вихідців східних, центральних, північних і південних областей.

Визначимо основні фактори впливу на міграційні процеси в Україні та світі. У першу чергу, обсяг трудової міграції залежить від демографічної ситуації в країні, а саме від забезпеченості ринку праці населенням працездатного віку. Незважаючи на те, що з 2001 року коефіцієнт народжуваності в Україні поступово зростає, він не забезпечує простого відтворення населення, що підкріплюється і високим рівнем смертності українців. Другим фактором є ситуація на ринку праці, зокрема рівень безробіття та кількість наявних робочих місць. На обліку в Державній службі зайнятості протягом 2014 року перебувало 512,2 тис. незайнятих громадян. На 1 вакансію претендувало 15 осіб.

Одним із найбільш важливих факторів є розмір заробітної плати. За даними обстеження, середньомісячний заробіток одного трудового мігранта становив 930 доларів, що майже втричі більше, ніж у середньому на одного штатного працівника, зайнятого в економіці України – в 2012 р. – 817 доларів, а в 2014 р. – 137,48 доларів.

Розподіл грошових переказів за країнами характеризується високим ступенем концентрації: понад 70 % переказів здійснювалося із семи країн. Лідером залишилася Росія – до 2,3 млрд дол. Загалом на країни СНД у 2012 році припадало 40,1 % обсягу грошових переказів із-за

кордону. З інших країн світу найбільше переказів надходило з США та Німеччини (відповідно 9,3 та 6,2 % від загального обсягу грошових переказів в Україні).

Отже, на основі аналізу, встановлено напрям впливу кожного із факторів на динаміку кількості трудових мігрантів. Так, зокрема, скорочення та старіння населення, наявність прихованого безробіття в Україні, проблеми працевлаштування молоді після здобуття освіти, перевищення розміру заробітної плати в 3-5 разів у країнах Європейського Союзу порівняно з Україною і найвищими рівнями заробітної плати серед усіх країн-реципієнтів українських мігрантів, відсутність конкретних заходів в Україні, спрямованих на репатріацію українців, і натомість наявність таких заходів в іноземних країнах, політична нестабільність в Україні – все це фактори, які сприяють збільшенню кількості мігрантів до країн ЄС. Підписання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу також сприятиме збільшенню кількості трудових мігрантів, зокрема за рахунок спрощення візового режиму, а також сприяння мобільності населення.

Таким чином, якщо після стабілізації політичної ситуації в Україні, економіка країни розвиватиметься таким чином, що український мігрант матиме можливість отримати гідну заробітну плату, щоб забезпечити нормальні умови життя для своєї родини, соціальні гарантії, сприятливі умови для ведення бізнесу, у нього не буде потреби шукати низькокваліфіковану роботу чи роботу з високим рівнем травматизму за кордоном. Особливо перспективним у цьому напрямі є розробка заходів для повернення на батьківщину молоді, яка навчається за кордоном і може використовувати отриманий світовий досвід для ведення бізнесу в Україні.

УДК 37.032:364-43

Гусак В. М.,

*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота належить до таких видів професійної діяльності, де не тільки професійні знання, вміння та навички, а насамперед особистісні якості фахівця значною мірою визначають ефективність та успішність роботи. Високий рівень психологічної культури дозволяє забезпечити психологічне здоров'я в складних умовах, в які часто

доводиться потрапляти соціальному працівнику в процесі взаємодії з клієнтом і одночасно є умовою його готовності до високопрофесійної діяльності в галузі «соціальна робота».

Під професійно-психологічною культурою особистості майбутнього соціального працівника розуміємо складне структурне утворення, що базується на свідомому засвоєнні, безперервному розвитку та використанні цілісної системи психологічних знань, умінь та навичок, цінностей, професійно важливих якостей, а також здібностей до самоуправління, самоосвіти для високоефективної професійної діяльності в ситуаціях, що потребують мобілізації глибинних особистісних ресурсів фахівця.

У процесі дослідження нами було виділено чотири основні критерії професійно-психологічної культури: психологічна грамотність, психологічна компетентність, ціннісно-смысловий та емоційний компоненти. Розглянемо детальніше кожен з них.

Психологічна грамотність розглядається як сукупність базових психологічних знань, оволодіння інформацією про сутність професійно-психологічної культури. Цей критерій включає такі показники: психологічна освіченість, наявність наукового психологічного кругозору та картини світу; розуміння особливостей протікання пізнавальних та емоційно-вольових психічних процесів; оволодіння інформацією про вікову періодизацію психічного розвитку, психологічні особливості розвитку особистості в різні вікові періоди; рівень знань про сутність професійно-психологічної культури; усвідомлення закономірностей спілкування та взаємодії, орієнтація в соціальній психології груп; наявність та вміння оперувати психологічним словниковим запасом.

У свою чергу, під психологічною компетентністю розуміємо рівень розвитку професійних психологічних здібностей, готовність і здатність ефективно використовувати психологічні знання на практиці, застосовувати їх для аналізу проблем, що виникають у навчально-професійній діяльності. До основних критеріїв оцінки рівня розвитку психологічної компетентності належать: адекватне використання прийомів і способів психологічного пізнання іншої людини, вміння аналізувати її соціально-психологічні якості в певній ситуації; самопрезентація, вміння вільно виражати свої почуття та думки; здатність до ефективної соціально-психологічної адаптації в нових умовах, свідомої саморегуляції власних психічних станів; вміння проводити порівняльний аналіз змісту різних вікових етапів психологічного розвитку, визначати вікові кризи та розробляти шляхи їх подолання для конкретного випадку; здатність брати на себе відповідальність за свій вибір та вчинки; використання методів соціальної психології для конструктивної побудови міжособистісних стосунків та спільної діяльності в малих групах, співробітництва при вирішенні конфліктів; вміння узгоджувати свою позицію, точку зору з іншою людиною,

домовлятися; здатність до рефлексії розвитку власної психологічної культури, самоаналізу та самопізнання.

Ціннісно-смісловий критерій (аксіологічна культура) є системою ціннісних орієнтацій та особистісних смислів, що приймається особистістю як власний внутрішній орієнтир, спонукає і спрямовує її діяльність. Такий критерій професійно-психологічної культури включає: прагнення самовдосконалення, мотивацію самоосвіти та гармонічного саморозвитку; самовизначення, наявність сенсу і мети життя, інтернальність, цілеспрямованість у досягненні цілей; духовне задоволення, здатність відчувати радість і щастя; ціннісне ставлення до себе, прагнення зрозуміти і прийняти себе; любов до людей, толерантність, прийняття інших; мотивацію просоціальної поведінки, прагнення регулювати поведінку і стосунки згідно з гуманістичними і загальнолюдськими цінностями; конструктивне навчально-професійне спілкування та взаємодію, контактність.

Емоційний компонент професійно-психологічної культури як рівень розвитку емоційної стійкості та стабільності, здатність розуміти стани особистості, представлені в емоціях, управляти емоційною сферою, включає такі показники: емоційна обізнаність, емоційна гнучкість, самовладання, здатність саморегуляції; самомотивація (як довільне управління своїми емоціями); емпатія (вміння проявляти і приймати співчуття, співпереживання); здатність розпізнавати емоції інших людей, вміння впливати на їхній емоційний стан.

Розробка вищевказаних критеріїв та показників професійно-психологічної культури дозволяє дібрати діагностичний матеріал для визначення її рівня в майбутніх соціальних працівників та перевірити ефективність програми формування експерименту в процесі професійної підготовки студентів зі спеціальності «соціальна робота».

УДК 316.346.32-057.875:378.091.59(4)

Светликова О. В.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Студентське самоврядування традиційно є засобом реалізації студентською громадою своїх прав, обов'язків та ініціатив через прийняття рішень, опираючись на власні ресурси у сфері своїх повноважень, співпрацюючи з адміністрацією, а також беручи участь

через своїх представників у вирішенні питань, які стосуються студентства. Найяскравішими на сьогодні є системи діяльності студентського самоврядування у вищих навчальних закладах провідних європейських країн, таких як Велика Британія, Німеччина, Польща.

Самоврядування студентів у Великій Британії представлено студентськими організаціями, що виступають у формі студентських спілок, студентського уряду або студентської ради. Студентські ради представляють інтереси студентів в університеті, відповідають за надання різноманітних послуг студентам. Зазначені ради керують деякими комерційними установами, що знаходяться на території університету (магазини, спортивні клуби, нічні клуби, друкують студентські газети, надають консультації щодо успішного навчання в університеті тощо). Голова студентської ради, так званий «sabbatical officer», обирається членами студентської ради. Він є керівником, який працює повний робочий день і отримує заробітну плату. Більшість студрад також мають керівників, які працюють повний та неповний робочий день і не отримують зарплату («non-sabbatical officers»). Доречно наголосити, що всі студентські ради вищих навчальних закладів мають потужне фінансування. Вони отримують матеріальну підтримку від університетів, державних установ, спонсорів, а також мають прибутки від комерційної діяльності.

У Німеччині у всіх вищих навчальних закладах існує орган студентського самоврядування, який називається «AStA» – «всезагальний студентський комітет». У ньому, окрім декількох штатних адміністраторів, працюють на безоплатній основі студенти, які щорічно обираються на загальних університетських виборах. Спектр питань, якими займається комітет, вельми широкий – від надання допомоги з пошуком житла та організації спортивних секцій до проведення політичних дискусій. Головний критерій – це наявність інтересів у студентів. При цьому під «політикою» маються на увазі тільки питання, що стосуються безпосередньо вищої освіти. Оскільки існування органів студентського самоврядування у більшості округів передбачене законом, їм дозволено отримувати фінансування від студентів, яких вони представляють. Це фінансування чимось нагадує податок, який сплачує кожен студент за те, що студентська рада відстоює його права перед адміністрацією. Окрім цього, студентські спілки заробляють гроші, надаючи студентам соціальні послуги, такі як студентські проїзні квитки, гранти для незаможних, різні види суспільної та культурної діяльності. Що важливо, у самоврядування є гроші, що виділяються університетом з фонду, в який зобов'язані платити всі студенти, і теоретично воно може розпорядитися цими грошима

правильно. Ліві студентські уряди зазвичай багато грошей вкладають у соціальну сферу: на допомогу студентам-іноземцям, студентам, які мають дітей, юридичну допомогу. Гроші також вкладаються в студентську культуру – є театральні групи, проводяться музичні заходи, а також і політичні.

Розглядаючи форми студентського самоврядування Польщі, відзначимо, що існують невеликі відмінності в структурах студентського самоврядування різних навчальних закладів. Вони переважно виникають через різну кількість студентів, які навчаються в університетах. Спільним у всіх є поділ на законодавчу, виконавчу та судову владу. Законодавчу владу утворюють студентські парламенти. Структура виконавчих органів є дуже різноманітною. Вона визначається як і порядком обрання до складу студентського парламенту, так і Положеннями про студентське самоврядування. Судова влада, згідно із законом, виражається дисциплінарними комісіями або колегенським судом.

У Польщі студентське самоврядування на рівні академічної групи переважно відсутнє. Органи студентського самоврядування в Польщі мають серйозну матеріальну базу, на яку спирається діяльність польського самоврядування та їхня фінансово-правова незалежність від адміністрацій. Наприклад, річний бюджет ОСС Варшавського університету становить близько 200 000 тис. дол. на рік. Ці кошти, обов'язково, згідно із «Законом про вищу освіту», щороку виділяються з бюджету університету на діяльність самоврядування. До цієї суми додаються добровільні пожертви і внески спонсорів. ОСС також займаються розподілом матеріальних допомоги, нагород та додаткових стипендій, тобто студенти самі розпоряджаються грошима, призначеними на студентські потреби. Для того, щоб ОСС могли самостійно вести свою документацію, вони мають власну печатку.

Європейське студентське самоврядування має потужні економічні можливості, що забезпечують самостійність вирішення багатьох соціально-виховних освітянських завдань. Не всі права студентського самоврядування в європейських країнах закріплені законодавчо. Але адміністрація європейських вузів має інший менталітет. Згідно з європейською практикою функціонування ОСС, перелік питань, що належать до компетенції цих органів, погоджується з керівником вищого навчального закладу.

ЩОДО МОТИВАЦІЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ УЧЕНИХ УКРАЇНИ

Сьогодні Україна переживає соціально-економічну кризу, яка потребує чималих зусиль задля покращення становища в країні. Формування нової ринкової економіки передбачає зміни в багатьох сферах життєдіяльності суспільства. Так, зокрема, підтримується курс на перехід до економіки, що базується на європейських принципах інтелектуальної економіки. Це означає, що наука та її досягнення матимуть безпосередній вплив на параметри економічного росту. Чимале значення для такого росту має активна та творча молодь – потужний ресурс для розвитку будь-якої держави, рушійна сила сучасного суспільства. Адже велику перевагу має та країна, в якій роблять ставку на молодих людей, тим більше на тих, хто пов'язав своє життя з наукою та науковою діяльністю.

Активізація високого рівня наукової діяльності передбачає високу професійну мотивацію та мотивацію безперервного розвитку творчої людини. Існуюча теорія і практика мотивації у сфері наукової діяльності не дозволяє досягати комплексного розв'язання поставлених завдань на сучасному етапі розвитку економіки України. Тому виникає питання про перегляд мотиваційних чинників наукової діяльності молодих науковців та розробку комплексного мотиваційного механізму, які допоможуть забезпечити сучасну науку та освіту якісними кадрами, здатними розвивати вітчизняну науку та зробити її конкурентоспроможною на світовій науковій арені.

Так, згідно з даними Держстату України за 2013 рік, чисельність аспірантів у 2013 році зменшилася порівняно з 2012 роком на 6,4 % і склала 31482 особи, докторантів – збільшилась на 0,9 % і становила 1831 особу.

У 2013 році випущено 8320 аспірантів (зменшення на 179 осіб або 2,1 %) та 578 докторантів (збільшення на 154 особи або 36,3 %). Із загальної кількості випущених тільки кожен четвертий аспірант (2173 особи) та кожний третій докторант (188 осіб) захистили дисертацію.

Зважаючи на вищенаведені показники, можна зробити висновок про те, що існують протиріччя між короткочасною зацікавленістю науковою діяльністю (навчання у аспірантурі) та довгостроковою

доцільністю (постійна робота у сфері наукової та науково-технічної діяльності). На нашу думку, причиною такого явища виступає низький рівень стимулювання праці молодих учених, адже головним у дослідницькому (інноваційному) процесі є творчий потенціал людини, на активізацію якого в першу чергу має бути спрямоване стимулювання. Окрім того, стимулювання зовнішнє (матеріальне), а не внутрішнє (задоволення від процесу роботи, любов до істини, прагнення до інтелектуального успіху)!

Взагалі, у продуктивного наукового працівника внутрішня мотивація повинна переважати над зовнішньою, але, зважаючи на ситуацію, що склалася в нашій країні протягом останніх п'яти років, це твердження викривляється в бік зовнішньої мотивації. Про це свідчать і соціологічні дослідження. Так, зокрема, дослідження, що було проведено у ВНЗ та НДІ Дніпропетровської області, з метою виокремлення чинників, що впливають на мотивацію наукової діяльності вчених. Загальна кількість респондентів становила 1118 осіб, із яких молоді вчені – 556 осіб.

Відповідно до результатів опитування, серед найгостріших проблем української науки респондентами було виділено низький *рівень заробітної плати* (41 % від загальної кількості опитаних). Ще одним із матеріальних чинників, які є важливими для мотивації наукової діяльності молодих учених – є *гідні побутові умови*. Пріоритетність побутових умов зростає з віком, досягаючи свого максимуму у 30-34 роки (69,9 %). Окрім матеріальних складових, молоді вчені фіксують й інші чинники. Це, так звані, чинники «*соціального комфорту*»: сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі, ефективна взаємодія з науковим керівником, справедливий розподіл роботи у колективі, наявність дослідницької бази.

Усі ці чинники, а їх перелік можна продовжувати дуже довго, свідчать про те, що перспективи розвитку наукової діяльності молодих учених на теренах України вимагають дієвих механізмів регулювання. Це підтверджують результати багатьох досліджень, зокрема вже вищезгаданих автором дніпропетровських дослідників. Так, опитування респондентів щодо оцінки перспектив розвитку української науки показало, що у першу чергу необхідно:

- розробити ефективну концепцію наукового розвитку української науки (30 %);
- покращити рівень соціального захисту вчених, зокрема молодих (24 %);
- створити позитивний імідж ученого в суспільстві (14 %);
- вдосконалити систему підготовки наукових кадрів (8,6 %).

Бондарець Б. Б.,
*Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЯКІСНИХ МЕТОДІВ У СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ РЕКЛАМИ

В організації науково-практичних досліджень і розробок у галузі реклами існують дві методологічні традиції:

1. «Німецька» ґрунтується на ідеях психолога В. Вундта. Вона виникає на початку ХХ ст. Реклама тут розглядається як сугестія – спосіб психічного впливу на волю людини. Це сугестивний підхід. Основним дослідницьким методом у ньому є експеримент. З його допомогою вивчаються психічні характеристики споживача з метою навіювання останньому інформації.

2. «Американська» методологічна традиція почала формуватися з кінця 50-х рр. ХХ ст. на основі ідей маркетингу. Це маркетинговий підхід. Його основна ідея – вивчення потреб та запитів споживача з метою його «вмовляння». У методичний арсенал входять масові опитування, глибинні інтерв'ю, фокус-групи.

У сучасній соціології емпіричне вивчення проблем реклами здійснюється за трьома основними напрямками:

– лабораторні дослідження, що встановлюють залежності між реакціями комуніканта (тим, хто отримує повідомлення і певним чином реагує на нього) на демонстроване повідомлення візуального характеру, заміри реакції на складові рекламного повідомлення.

– традиційні соціологічні методи, насамперед опитування.

– збір та аналіз відомостей про реальні моделі споживання інформації населенням. Традиційно інформація про аудиторію окремих електронних ЗМІ отримується шляхом вивчення даних щоденників учасників панелі телеглядачів. В останні роки намітився перехід до телеметричних замірів, а також до аналізу аудиторії соціальних мереж.

Головною методологічною проблемою у дослідженні рекламного контенту та його споживачів є визначення рівня достовірності результатів.

Надійність отриманої інформації підвищується, якщо дотримуються нижченаведені правила і принципи:

1. Розробляється змістовна програма дослідження, яка складається з двох частин: теоретична (визначення проблеми та її актуальності, цілей і завдань, об'єкта та предмета, визначення понять, висування

гіпотез) і процедурна (план дослідження, розробка вимірювальних показників, вибір системи методів дослідження, розробка вибірки).

2. Факти будуються в рамках пояснювальної теорії (в цьому випадку збираються не випадкові факти, є критерії відбору, точніше формулюються питання).

Якісні методики та техніки використовуються для дослідження стратегій та концепцій реклами, їхня головна функція – дослідження та вивчення мотивації. **Цілі якісних методів** можна визначити як:

- виявлення оптимальної цільової аудиторії для реклами;
- побудова моделі поведінки покупця;
- визначення цілі комунікації (включаючи тип обізнаності про марку, ставлення до неї, вигоди, які підтримують це ставлення) і позицію марки;
- пропозиція стимулів, відповідних цілям комунікації.

Серед комплексу якісних технологій у практиці рекламної справи найчастіше використовуються **фокус-групи та інтерв'ю**.

Класична фокус-група поєднує в собі інтерв'ю, групову дискусію і бесіду в спеціалізованому або пристосованому для цього приміщенні (ізолюваному від зовнішнього середовища, з переглядовою кімнатою, де за напівпрозорим дзеркалом замовник спостерігає за реакцією споживачів). Чисельність групи становить 7–9 чоловік, відібраних випадково і незнайомих один з одним. До початку дискусії вони не інформуються про її тему та цілі. Модератор – представник дослідницького агентства – досвідчений соціолог (психолог), який керує дискусією. Обговорення та інтерес учасників повинен фокусуватися навколо запропонованої ціннісно-сислової конструкції (тема, проблема, річ, образ). Тривалість дискусії – від 50 хв до 3,5 год. Метод будується на припущенні про те, що феномен колективної реакції на певний стимул (рекламне звернення, бренд) є не випадковим, ситуативним, а характерним для всіх груп подібної спільності. Знаючи ці реакції можна передбачати і направляти (засобами реклами) масову поведінку.

За допомогою глибинного інтерв'ю вивчається мотивація купівельної поведінки. Інтерв'юера цікавить інформація двох видів:

1. Природа мотивів, як позитивних, так і негативних рушійних покупцями цієї товарної категорії;

2. Опис «мовою споживача» конкретних вигод, які здаються йому важливими і відповідають його мотивації.

ЖІНОЧІ ГОЛОСИ ВІЙНИ

Окупація та анексія Криму, війна на сході України оголили й загострили всі проблеми нашого суспільства. За останні півтора роки ми пережили такий спектр емоцій, якого вистачить на все життя, переосмислили й зрозуміли багато чого, та ще більше запитань постало. Важлива роль у вирішенні цих питань належить інформаційній наповненості нашого життєвого простору. Акцентую увагу на іменах двох людей, жінок, чії голоси стали важливим джерелом отримання інформації «звідти», з земель України, охоплених війною. Це – блогерка, юристка Олена Степова та письменниця, журналістка, історикinja Олена Стажкіна.

Олена Степова спостерігала зародження війни на Донбасі, бачила зміни в свідомості людей, отруєних російською пропагандою. У своєму акаунті на Facebook вона ділилася цими враженнями у формі гумористично-саркастичних оповідок, насправді сповнених болю й відчаю, переживаннями про те, що відбувається на малій батьківщині, з людьми, яких знала багато років, спілкувалася, дружила, довіряла і раптом... Чи не раптом? Чи може ми хочемо думати, що «раптом», що це все – наслідок інформаційної війни з боку Російської Федерації. Така позиція дуже зручна, адже знімає відповідальність з української сторони, з кожного з нас. А що ми, жителі інших регіонів України, знали про Донбас, про його жителів, про їхні проблеми й прагнення, якими стереотипами щодо цього регіону живилася наша свідомість, наші уявлення про цей край? Дописи Олени Степової допомагають знайти відповіді на ці запитання. Її замітки лягли в основу двох книжок: «Все будет Украина» і «Все будет Украина. Степовые истории из зоны АТО». З самого початку авторка планувала писати українською мовою. Але її пости активно читали в Росії. Тому вона вирішила писати російською, аби донести до ширшого загалу, що ж відбувається на сході України. Що прикметно, попри агресивні коментарі й нападки з боку багатьох російських читачів, фінансову підтримку видання першої книги забезпечив фан-клуб Людмили Улицької. Другу книгу Олена Степова видала за допомогою друзів по Facebook. Спогади Степової про події, які передували війні на сході – цінне джерело для осмислення та розуміння того, що й чому

відбулося. Скажімо, у 2010 р. її донька принесла зі школи подарунок від Партії регіонів до 1-го вересня: у подарованому щоденнику на карті України не було Луганської та Донецької областей. Тоді це сприйняли як друкарську помилку: «Ми посміялися, діти взяли ручку й домалювали відсутні території, поставили крапки, позначивши Луганськ і Донецьк. А треба було плакати». Спостерігаючи ситуацію із середини, жінка чітко розуміє, що ідею розколу країни на Донбасі підхопили насамперед там, де процвітали злидні, безробіття, «совок» (Сніжне, Торез, Антрацит). Людей не цікавили ідеї, ідеологія; їх приваблювали «ковбаса, зарплатня й стабільність». Тому й зустріли радісно «асвабідателів», які це все пообіцяли. Цей міраж, ця віра «в Путіна» виникли не на пустому місці. Цілодобові покази регіональним телебаченням відповідної картинки зробили свою чорну справу. Після окупації та анексії Криму ситуація поглибилася вірою, що все і у них буде швидко, гарно й безболісно, а там і до матеріального раю – рукою подати. На думку Степової, не лише Кремль, Партія регіонів та Компартія винні в розпалюванні сепаратистських настроїв на сході. Озвучено ім'я досить одіозної Ірини Фаріон, яка назвала Донбас «бидлом». Ці слова зачепили багатьох жителів сходу. Адже Донбас – «це Таня Коновал, заслужена писанкарка України, це міжнародний фестиваль української пісні «Криниченька», поет Іван Низовий». Отже, все дуже неоднозначно.

Ще один голос, який ми почули під час цієї війни, це голос Олени Стяжкіної. У квітні 2014 р., отримуючи літературну премію в Москві, вона заявила, що російська мова в Україні не потребує військового захисту. Вивчаючи соціологічні та культурні аспекти життя Донбасу, Олена Стяжкіна виокремила кілька базових позицій. По-перше, Донбас – це Україна, про що свідчать дані соціології. По-друге, Донецька і Луганська області – це українське, україномовне село, яке не вдалося знищити навіть радянським Голодомором. По-третє, це європейські міста, принаймні таким був Донецьк, який зараз більше схожий «на звалтовану жінку, <...>, де сором, жертвовність і небажання про це думати». І Стяжкіна, так само, як і Степова, вказує на злидні, безвихідь, безробіття як на благодатний ґрунт для того, що сталося. І таких людей – 20 %. А також проросійська, прорадянська пропаганда, одурманення «деди воевали», «Великая Победа». Насправді ніхто достеменно не знає, що відбувається на окупованих територіях. Ті, хто там, або під пропагандистським впливом, або вже геть заплуталися, або бояться говорити, бо це – ризик для життя. Дослідниця порівнює нинішню окупацію з нацистською в роки Другої світової війни: «На нашому незнанні та їхньому мовчанні формується мінне

поле, яке може вибухати десятиліттями. Або ні...». Піднімає низку актуальних практичних питань: про стратегію розвитку Донеччини, Луганщини та Криму, про підготовку фахівців різних галузей для роботи в цих регіонах, про статус учасника бойових дій для підпільників та партизанів, про позбавлення громадянства зрадників. Ці питання потрібно вирішувати вже сьогодні. Також гостро стоїть низка питань етико-психологічного характеру: психологічна реабілітація заручників, полонених, примусових робітників, лікування травматичних й посттравматичних синдромів.

У цій ситуації важливо дослухатися й чути голоси людей, які доносять до широкого загалу інформацію про ситуацію на окупованих територіях. І вкрай важлива в цьому роль саме таких людей, як Олена Степова, Олена Стяжкіна та багатьох інших, які відчувають й розуміють свою соціальну відповідальність перед посталими викликами.

Редактор *Ю. Бойченко*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Андрєєва*.
Друк, фальцювально-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 22.05.2015 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 3,37. Обл.-вид. арк. 3,01.
Тираж 35 пр. Зам. № 4656.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел. : 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: vrector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.

**Міжнародна науково-практична конференція
«ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2015:
СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПІЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: (+380512) 50-03-33

(+380512) 50-03-32

(+380512) 76-55-99

Факс: (+380512) 50-03-33 / 50-00-69

E-mail: of@chdu.edu.ua, avi@chdu.edu.ua

WEB: <http://www.chdu.edu.ua>

